

YENİ TÜRK EDEBİYATI - TARİH İLİŞKİSİ
BAĞLAMINDA TÜRK TİYATRO ESERLERİNDE
GENÇ OSMAN VAK'ASI

*Müzeyyen BUTTANRI**

ÖZET

Tanzimat'tan bu yana meydana gelmiş edebî ürünlerin önemli kaynaklarından biri de tarihtir. Özellikle roman, hikâye ve tiyatro eserlerinde yazarlar konuları için tarihten hazır malzeme bulduklarından çok sık tarihe başvururlar. 17. yüzyılın ilginç bir tarihî olayı olan Genç Osman'ın öldürülme olayı üç tiyatro yazarımız tarafından işlenmiştir. Konuları aynı da olsa her yazar olayların sebep ve sonuçlarını çağdaş yorumlarla vermektedir. Yazarlar tarihî tiyatrolarda tarihî bir olayı geçmişteki çözümleriyle vermezler. Bu eserlerde günümüz insanına vermek istedikleri mesajları vardır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, edebiyat, tarihî tiyatro, Genç Osman

**GENÇ OSMAN-OCCURRENCE IN TURKISH PLAYS IN
THE COHERENCE OF NEW TURKISH LITERATURE
AND HISTORY**

ABSTRACT

One of the most important sources of literary work from The Tanzimat period to today is history. Especially novel, story and play writers have frequently recourse to the history as they find prepared material in history. One of the interesting historical events of 17th century is Genc Osman's assassination, which has been processed

* Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mbuttan@ogu.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

by three Turkish play writers. Although their themes are the same, every writer gives the reasons and results of the event with his contemporary interpretation. Writers do not work a historical event with its previous analysis, but they add some messages to the modern human being.

Key words: History, literature, historical theatre, Genc Osman.

Tanzimat'tan günümüze yazılmış eserlerin oluşturduğu bir edebiyat olan "Yeni Türk Edebiyatı"nın önemli kaynaklarından biri de tarihtir. Bu dönemde Batı'dan alınan ve yeni bir tür olarak edebiyatımıza giren tiyatro, roman, hikâye vb. baştan beri hükümlerini sürdüren şiirin yanında edebiyatın önemli ürünlerini oluşturmuşlardır. Tarihteki olaylar ve şahsiyetler, Yeni Türk Edebiyatının özellikle tiyatro, roman ve hikâye türlerine hazır malzeme verdiklerinden tarih, edebiyatçılarımızın ilgi alanlarından biri olmaya devam etmektedir.

Edebiyat-Tarih İlişkisi

İnsanlık tarihinde tarih anlayışı başlangıçtan beri önemli değişiklikler göstermiştir. Bu nedenle "Tarih nedir?" sorusuna verilen cevaplar da her devirde birbirinden farklı olmuştur.

Tarih bir bilim olup, onu meydana getiren olaylar ve şahsiyetler bir takım belgelere dayandırılarak verilir; ancak bugün bu belgelerin de birer yorum olduğu, onların da birileri tarafından yazıldığı için gerçekleri tam olarak yansıtmadığı düşünülmektedir. Sanat eserleri gibi, tarih de bir yorumdur ve bu yorum devrin şartlarına ve yorumu yapan kişilere bağlıdır. Tarihteki olayların oluş tarihleri her tarihçi tarafından kesin olarak bilindiği halde, bunların nasıl olduğu, şartları, gelişmesi, sonuçlarının ilgili ülkelere etkisi değişik tarihçiler tarafından farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Aynı tarihî olayı ya da şahsiyeti konu alan edebî eserlerde de yorumlar birbirini tutmamaktadır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Edebiyat-tarih ilişkisi ilk zamanlardan beri insanların kafalarını kurcalamıştır. Aristoteles Poetika'sında dram sanatı ile tarihi kıyaslarken dramı tarihe göre daha değerli bulur. Ona göre dram sanatı (şiiir), tarih bilgisinden daha felsefi ve daha yüksektir. Çünkü şiiir, evrensel olanı, tarih ise özel olanı verir.

Tarihî gerçeklerle günümüz olayları arasında pek çok bakımdan benzerlikler bulmak mümkündür. Bu nedenle bugünü konu alan yazarlarımız için de tarih önemli bir kaynak olmaktadır. Tarihî olayların her tarih kitabında aşağı yukarı birbirine benzer yorumları vardır. Ancak sanatçılarımızın tarihî olaylar üzerindeki yorumları çok daha çeşitlidir. Yorumlar devirlere ve sanatçılara göre büyük farklılıklar arz eder.

Yazarlar konularını tarihten de alsa, eserlerini gelecek için kaleme alırlar. Bugünden yarını görmek ancak geçmişini bilmekle mümkündür. Sanatçı geçmişteki bir olayı ya da şahsiyeti olduğu gibi bir ayıklama yapmadan alırsa bu eser geçmişin günümüze nakli, kişiyi olduğu gibi alırsa bu bir yaşam öyküsü olur, ama sanat eseri olmaz. Sanatçı konusunu tarihten alıyorsa gerçeklik bozulmadan sanatsal bir yaratıcılıkla yeniden kurgulayacaktır.

Tarihçi ve sanatçının tarihî bir olayı işleme şekli farklıdır. Tarihî bir eseri, tıpatıp tarihteki bir olaya benzemedi diye eleştirmek yersizdir. Bir tarihî olay için "kesinlikle böyle" demek mümkün değildir. Olaylara bakış ve olayların yorumu, tarihçiler için bile tek olmayacağına göre, sanatçının yorumu da değişik olacaktır.

Konusunu, malzemesini tarihten almış edebî eserlerde, tarihîlik prensibinin bozulması sonucunda oluşan geçmişini idealize, tarihi tahrip sebepleri olur. Geçmişini idealize ve tarihi tahrip ile tarihin hakikatleri unutulmuş olarak arka plâna atılması, bağışlanamayacak pek çok hatalara sebebiyet verebilir. Tarihin mantığı dışında olay ve kişileri işlemek de bir eseri tarihten uzaklaştırır.

Tarihî eserlerde konu, malzeme tarihî dönemlerle ilgili gibiyse de, bu eserler yazıldığı devrin sorunlarını ele alırlar. Tarihî olay sadece bir paravandır. Tarihîlik ve çağdaşlık bu eserlerde birbirleriyle örtüşür. Günün sorunlarına dikkat çekme, onlara çözüm yolları arama, halkı, yöneticileri uyarma görevini de üstlenirler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Yoksa geçmişte olan bir olayın bugüne taşınmasının anlamı olmaz. Büyük sanat eserlerinde tarih ve çağdaşlığın birbiriyle iç içe olduğu görülmektedir.

Edebiyatımızda Tarihe Yönelme

Batı edebiyatlarında yazar ve şairlerin tarihe yönelmeleri çok eski olduğu halde bizim edebiyatımızda tarih duygusunun ele alınışı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından sonradır. Bizde Tanzimat'a kadar şuurlu bir tarih görüşü olmadığı için, sadece yaşanan devirdeki fetih, sefer gibi bazı askerî mahiyetteki olay ve şahıslara temas edilmiştir.¹ Hâlbuki tarih duygusu, kişinin yaşadığı devirden önceki zamanı ele aldığı anda görülebilir. Geçmişteki bir şahsiyet, olay ya da bir eşyayı konu aldığımızda ortaya çıkan tarih duygusu, Divan şiirinde görülmez. Vatan, millet gibi millî kavramlarla, tarihin şöhret ve kahramanlarını konu edinmeyen Divan şairleri, eski bir mimari için değil, yeni yapılan cami, çeşme için şiirler söylerlerdi. Edebiyatımızda tarihin ve tarihî şahsiyetlerin birer değer olarak ele alınıp işlenmesi, Tanzimat sonrası Türk edebiyatı ile başlamıştır.²

Tanzimat'tan itibaren yazılmaya başlanan tarih kitapları [Hayrullah Efendi'nin *Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tarihi* (I. Cilt 1853; ikinci cilt 1864), *Cevdet Tarihi* (ilk cildi 1854, son cildi 1884), Ahmet Vefik Paşa'nın *Hikmet-i Tarih* ve Ziya Paşa'nın *Endülü's Tarihi* (1863) vb.] ile Namık Kemal'in *Devr-i İstilâ* (1867), *Barika-i Zafer* (1872) ve *Evrak-ı Perişan* (*Selahaddin-i Eyyubî ve Fâtih*: 1872; *Selim*: 1873) gibi tarih yazılarından sonradır ki yazarlarımızda tarihe karşı ilgi artmıştır.

N. Kemal, *Emir Nevruz Beyin Terceme-i Hali Mukaddimesi*'nde Türk edebiyatında tarihî muhteva eksikliğini belirtir. Namık Kemal'in *Evrak-ı Perişan*'ında Fâtih ve Yavuz Sultan Selim'in biyografileri verildikten sonradır ki bu hükümdarlar edebiyatımızda konu olarak alınmaya başlanmıştır. Namık Kemal başta

¹ Ö. Faruk Akün, "Abdülhak Hâmid'in Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret Manzumesi ve İçindeki Görüşler", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.VII, 15 Şubat 1956, s. 61

² Necat Birinci, "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Tarih Duygusu", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi 147, İstanbul, 2000, s. 163-172

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

olmak üzere Ahmet Midhat Efendi, Şemseddin Sami, Hasan Bedreddin, Mehmet Rifat Abdülhak Hâmid, Muallim Naci vb. gibi yazarlar, edebiyatın değişik türlerinde tarihi konu alırlar. Tarihten ders ve moral almak, devrinde söyleyemediklerini tarih vasıtasıyla söylemek, Avrupalıların Osmanlıya bakışına tarih ile cevap vermek, bu dönem edebiyatçılarının tarihe yönelmesinde etkili olmuştur.³ Edebiyatımızda Namık Kemal'in eserleri ile başlayan tarih duygusunu, gerçek anlamda işleyen Abdülhak Hâmit'tir. Onun Fâtih (1879) ve Selim (1883) hakkında yazdığı manzumeler, kendisinden sonraki şairleri uzun süre besleyen kaynak olmuştur.⁴

Edebiyatımızda tarih duygusunun işlenişi, II. Meşrutiyet (1908)'ten önce oldukça sınırlı olmuşsa da bu tarihten itibaren büyük bir serbestlik ortamını idrak eden yazarların tarihî konulara önem verdikleri görülmektedir. Bu devirde milliyetçilik akımının gelişmesi, uğranılan büyük hezimet, yazarlarımızı kendi tarihimize yöneltirken, millî tarih bilincinin de yerleşmesine önderlik etmiştir. 1912'de kurulan Türk Ocaklarının yayınladığı tarih kitapları ve Türkçülük üzerine yapılan yayınlar, tarihî konuları eserlerinde işleyen yazarlarımızı da etkilemiştir. Ancak eski Türk tarihini işleyen eserler, Cumhuriyetin ilânından sonra ele alınacaktır.

Büyük felâketlerin yaşandığı Meşrutiyet yıllarında yazarlarımızda tarihe ilginin artmasını Birinci şöyle izah eder:

"Tarihin zaferlerle dolu sayfaları ile birlikte felâketli devrelerinin çeşitli sanat dallarında olduğu gibi edebî eserlerde de sürekli bir şekilde işlenmesi, milletlerin tehlikeye düştükleri anlarda, millî varlıklarını korumak için yaptıkları mücadelelerde ihmali mümkün olmayan önemli bir kuvvet kaynağıdır."⁵

³ Sema Uğurcan, *Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2002, s. 15

⁴ Necat Birinci, "Ruşen Eşref'in Millî Mücadele Yazılarında Tarihî Muhteva", *Edebiyat Üzerine İncelemeler*, Kitabevi 147, İstanbul, 2000, s. 298.

⁵ Necat Birinci, "Ruşen Eşref'in Millî Mücadele Yazılarında Tarihî Muhteva", *a.g.e.*, s. 297-305

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Sema Uğurcan, yazarların tarihe yönelişini, ders ve moral almak, çağında söyleyemediklerini söylemek, Batı'nın İslâm ve Osmanlı'ya karşı menfi bakışına cevap vermek, yazarların devirlerinde bulamadıkları kahramanlık ruhunu, özledikleri büyüklüğü geçmişte aramak gibi gerekçelerle açıklamaktadır.⁶

Yazarlarımızın tarihten aldıkları şeyler, çoğunlukla hasretini çektikleri değerler olmuştur. Türk milletinin yok olmakla karşı karşıya geldiği günlerde aydınlarımız, maziden alınan örneklerle toplumumuzun bilincinde tehlikeleri göğüsleme imanının doğmasına çalışmışlardır.

Bir var olma mücadelesi sonunda(1923) Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde tarihe bakış açımızda önemli değişiklikler olmuştur. Türk tarihine karşı gittikçe artan bir ilgi başlamıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti, kimliğini ve varlık nedenlerini Osmanlı dışında aramaya çalışmıştır. Türk toplumunu, çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmayı hedefleyen Cumhuriyet döneminin yöneticileri, gelenekçi tutumu yok ederek yeni kurumlar tesis etmeyi, örgütler kurarak toplumun yeni yetişen kuşaklarını çağdaş düşünce ortamında yetiştirmeyi amaçlamışlardır. Osmanlı kültürüyle bağlar koparılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, otoritesini her alanda sağlamlaştırdıktan sonra kültürel faaliyetlere hız verilir. Atatürk'ün direktifleri ile Türk tarihi ve Türk dili ile ilgili çalışmalar başlatılır. Cumhuriyet rejiminin halka benimsetilmesi için bütün yurttaki Halkevlerinin şubeleri açılır, köylerde halkodaları tesis edilir. Halkevlerinin bünyesinde kurulan değişik topluluklar ile devrin tarihî görüşü benimsetilmeye, ulusal bilinç, Türklük bilinci yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

Atatürk döneminde genelde eski Türk tarihine yönelen edebiyatçılar, Osmanlı ile ilgili pek eser vermemiş, ya da Osmanlı'yı felâkete götüren nedenleri ele alarak Cumhuriyet rejiminin övgüsünü yapmışlardır. Tarihî konulara edebî türlerde yönelme Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, 1970'li yıllardan sonra bu yönelme daha da artmıştır.

⁶ Sema Uğurcan, **Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih**, Akademi Kitabevi, İzmir, 2002, s. 15

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Tarih- Tiyatro İlişkisi

Yeni Türk edebiyatının önemli edebî türlerinden olan tiyatro için tarih, dünyada olduğu gibi bizde de önemli bir kaynak olmuştur. Konusunu tarihî olaylar ve tarihî şahsiyetlerden alan oyunlar, tarihî tiyatro denilen bir türün doğmasına neden olmuştur. "Tarihî tiyatro nedir?" sorusuna Metin And, "Konularını tarihî kaynaklardan alan, kamu düzeninin önemli olaylarını işleyen, çoğu kez tarih verileriyle çağdaş sorunlara değinen, genellikle bir örnek, bir öğrenek, bir uyarma tonu taşıyan oyunlardır."⁷ cevabını verir.

Tarih ile tarihî tiyatronun birbirleriyle ilişkisi sanatçıları zaman zaman meşgul etmiştir. "Tarihsel oyunlar tarihten hangi olayları ve kişileri alır ve bunları nasıl işler?" sorusu tarihî oyun yazarlarına sık sık sorulan sorulardandır. Niyazi Akı, tarihî dram yazarlarının konularını tarihin arka plânında kalmış az bilinen tarihî olay ve kişilerinden seçtiklerini, bu seçimin de yazara özgürlük sağladığını söyler. "Yazarlar tarihsel olay ve kişileri ne kadar az değiştirirse o kadar tarihî drama yakın, ne kadar fazla değiştirirse, o kadar romantik drama yakın olurlar."⁸ demektedir. "Oyun yazarları tarihten nasıl bir kişiyi seçmeli?" sorusuna Orhan Asena:

"Elbette günümüzde yaşayanı. Yaşamayı yetmez, çağımızın insanını etkilemeli. Hele toplumumuzu etkiliyorsa daha da iyi."; "Hangi konuyu seçmeli?" sorusuna da "Günümüzde sürüp gideni. Yalnızca sürüp gitmesi yetmez, çalkantısı içinde yitirmeliyiz kendimizi. Trajik ya da komik. Bir ucundan duyabilmeliyiz yankısını. Eğer toplumumuzun bir çeşit yaşantısı halinde sürüp gidiyorsa, bu geçmiş olaylar daha iyi." demektedir.⁹

⁷ Metin And, "Türk Tiyatrosunda Tarihî Oyunlar ve Bunların Yazılış Gerekçeleri", 7. Uluslararası Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1970, s. 768-773

⁸ Niyazi Akı, **Türk Tiyatro Edebiyat Tarihi I**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1989, s. 125

⁹ Orhan Asena, "Tarihten Sahneye" **Devlet Tiyatrosu Dergisi**, 9 Ekim, 1953, s. 2.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Tiyatro eserleri devrinin koşullarından en fazla etkilenen edebî türlerdendir. Konusunu geçmiş zamanlardan bile olsa, devrinin olaylarından kendini koruyamaz. Çünkü tiyatro, içinde yer aldığı topluma ayna tutar. Toplum kendi içinden çıkan oyunlar aracılığı ile yaşamını dramatize eder. Sorunlarını sahnede somut biçimde gören toplum, çevresine ve kendine eleştirel gözle bakar. Reşat Nuri, bazı oyunların zamanımızdan çok önce yazılmış olsalar bile, günümüzdeki sosyal değişmeler ve yıpranan değerler nedeniyle de güncellik kazanabileceğini söyler.¹⁰

Tarih ile tarihî tiyatronun birbirleriyle münasebeti çok yakın da olsa şüphesiz tarih için gerekli olan bütün şartların bir edebî eser olan tarihî tiyatroya aynen uygulanması beklenemez. Çünkü tarih bir bilim, tarihçi de bir bilim adamıdır. Oysa tiyatro bir sanat, yazar da bir sanatçıdır. Lessing bu konuda şöyle der:

“Dramatik ozan, tarihçi demek değildir. O bir zamanlar ne olmuş olduğunu anlatmaz, ancak bir olayı tekrar gözlerimizin önüne getirir; bunu yaparken de yalnız bir tarihî gerçeği hatırlatmak amacını gütmeyiz, başka ve daha yüksek amacı vardır. O, bizi kandırmak, böylece yüreklerimizi etkilemek ister.”¹¹

Lukacs tarihle tragedyayı kıyaslarken:

“Olayların uzun ve tarihî gerçeğe uygun olarak tarih tarafından sunulduğu tragedyaya oranla daha kurudur. Tarihle karşılaştırıldığında tragedyada olaylar olaysal içerikten yoksundur.”¹² der.

Tiyatro yazarı için tarih ateşleyici bir unsurdur. O, hayal gücü, yaratıcılık, üslûp, estetik unsurlar ile bir sanat eseri meydana getirir. Tarihçi her ne kadar yorum da yapsa, hayal gücünü de kullansa yine de bir olayı aktaran kişidir. Hâlbuki tiyatro yazarı

¹⁰ Nihat Taydaş, **Reşat Nuri Güntekin'in Oyun Yazarlığı**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000, s. 1X

¹¹ Özdemir Nutku, **Tiyatro ve Yazar**, Gim Yayınları, Ankara, 1960, s. 37.

¹² Lukacs, *Le Roman Historique*, Paris, 1965, s. 180'den nakil, Hülya Nutku, **Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri**, C. I, s. 10, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, No: A-30.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

sanatçı olarak yorum yaparken o olayı yeniden yazar ve sahnede oynayabilmesi için gerekli düzenlemeleri meydana getirir.

Tarihçi ile sanatçı arasındaki bir başka ayrıcalık da dram sanatı, zaman ve mekânı kullanışta tarihçiye göre daha özgündür. Çünkü yazdığı eserde zaman ve mekân zorunluluğunu aşabilir. Bir tiyatro eseri izleyicilerine konu edindiği olay ve kişilerin ötesinde değişik olay ve kişileri çağrıştırebilir. Bazen de yazarlar esinlendikleri bazı tarihsel olayları belli bir zaman ve mekâna oturtabilmekte özgür davranabildikleri için bu oyunlar evrensel boyutlar da kazanabilmektedir. Kimi oyunların tüm ülkelerde beğeni ile izlenmesinin nedeni de budur.

Tarihî eserler her ne kadar tarihe tıpatıp uymak zorunda değilse de yazar, izleyicinin tarih bilgisini dikkate almaktadır. Geçmiş günümüz insanına günümüzün sorunları ile getirmesi şarttır. Sanatçının eserinde, tarihte kalmış sorunları tarihteki çözümleri ile vermesi onu zor duruma sokar, hatta gülünç yapar. Her sorunun çözümü her devirde başka olmaktadır. Her devir sorununu kendi çözümüyle halleder.

Konusunu tarihten seçen bir yazarın çalışmasını anlatan Sadık Tural: "Yazar vesikaların ortaya koyduğu malzemeyi önce öğrenir; sonra kendisine tesir eden unsurlar arasında seçmeler, ayıklamalar yapar; daha sonra da edebî yaratmanın sihri ile onlara can verir."¹³ der.

Yazar, tarihî olay ve kişileri ele alırken olayların sebep ve sonuçlarını kendine göre yorumlayabilir. Ancak tarihî gerçeklerden de çok fazla sapmamak kaydıyla. Çünkü o, sanatçıdır ve sanata karşı bir takım yükümlülükleri vardır. Sanatçı özgürce düşünür, yorumlar yapabilir.

Hülya Nutku, "Tarihsel oyunlar, 'nostalji', yani geçmişe duyulan özlem değildir; kimi kez geçmişle bir hesaplaşma, kimi kez yalnızca geçmişten bir yaprak, bir tattır, bazen de bugün adına bir sestir." der. Tiyatronun tarihten daha evrensel olduğunu,

¹³ Sadık Tural, *Zamanın Elinden Tutmak*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1982, s. 225.

çünkü tiyatronun gerçeği, ideali ele aldığı halde, tarihin olanları işlediğini söyler. Bir sanatçı olan tiyatro yazarının tarihe bakarak ondan devri için pek çok sonuçlar çıkarabildiği halde, bir bilim adamı olan tarihçinin olaylardan hüküm çıkararak genel yargılara vardığına işaret eder.¹⁴

Tarih ile tragedya arasındaki diyalektik ilişkinin ilk kez Lessing'in yazılarında izlendiğini söyleyen Hülya Nutku:

“Tragedya için tarih, bir adlar deposudur. Eğer yazar kendi konusunu aydınlatacak tarihsel olaylar bulursa bu depodan kullanır. Yazar için karakter, olaylardan daha kutsal sayılmalıdır. Bu deneyle yazar, hangi noktaya kadar tarihsel gerçekten uzaklaşabilecektir? Karakterleri ilgilendirmeyen bütün konularda istediğince... Yazar için yalnızca karakterler kutsaldır; o, yalnızca onları güçlendiren şeyleri eklemek zorundadır.”¹⁵ demektedir.

Tarihî tiyatro tarihe dayanır ama tarihe teslim olmaz. Bu nedenle de yazar, gerçekliğini kurarken, düşselliğini verirken tarihçiye değil, seyircisine karşı sorumludur. Bir tarihçi ile bir sanatçı çoğu kez inandırıcılık ve gerçekçilik üzerinde çatışırlar.

Tarihî tiyatrodaki konuşulan dil ile kostümler olay zamanına uymalıdır. Aksi takdirde bu tarihi bozar, gerçekçilik özelliğini kaybeder.

Tarihî tiyatroların yazılış nedenleri üzerinde duran Metin And:

“Çeşitli çağlarda tarihî oyunların çeşitli yazılış gerekçeleri değişik olmuştur. En çok yazıldıkları çağlar daha çok ulusal bilincin uyandığı, ulusal birliğin kurulmaya çalışıldığı dönemlerdir. Ancak estetik kaygının bildiri, propaganda yönüne üstün geldiği zamanlarda tarihî oyunlar, tarih nesneliliğinden, gerçekçiliğinden uzaklaşmışlardır. Kimi çağlarda ise, tarihî oyunlar çağdaş sorun-

¹⁴ Hülya Nutku, *Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri*, C: I, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, No: A-30, s. 16-31.

¹⁵ Hamburgische Dramaturgie, Derl. Julius Petersen, Leipzig, ty., 114-7'den nakil, Hülya Nutku, *a.g.e.*, s. 17.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

lara bağlanacak yerde tersine bu sorunlardan uzaklaşmıştır." demektedir.¹⁶

Tarihî tiyatrolarda geçmişi alıp bugüne getirmek gerekir. Yoksa yazar, sadece geçmişte bir gezinti yaptırmış olur. Tarihte kalan sorunların çözümleri geçmişte bulunabilir. Bir sanatçı geçmişteki çözümlere bağlanamaz. Çünkü her çağ kendi çözümünü kendi çağının şartlarında arar. Eğer sanatçı geçmişteki çözümlere bağlanırsa, komik durumlara düşer. Çünkü her çağ kendi yaşantısını yaşamış ve sorununu çağın gereklerine göre çözmüştür. Yazar, tarihî oyunlarda olayları tarihçi gibi sergilemez. Onları çağının düşünce ve sorunları açısından değerlendirerek izleyicisini bir yarıya götürür.

Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro

Batı'da tarihsel oyunların ilk örneklerine antik Yunan'da rastlanır. Aiskhylos'un "*Persler*"i bilinen ilk tarihî oyundur.(M.Ö. 472) 16. yüzyılda, antik çağ masalları ile orta çağın dinsel hikâyeleri, yerini bireysel-trajik olaylar ile toplumsal tarihe bırakmıştır. Milliyetçilik bilincinin geliştiği bu yüz yılda millî tiyatrolar da kurulmaya başlar. Bu devirde görülen ilk tarihî oyunlar, Shakespeare, Corneille, Lope de Vega'ya âittir. Tarihî tiyatrolar, milliyetçilik hareketlerinin bir anlatım biçimi olarak romantik tiyatro içinde öne çıkmışlardır. 20. yüzyıl başında Stringdberg'in örneklerini verdiği tarihî oyunlar, belli bir estetik görüşe araçlık eden oyunlar olarak devam etmiştir. Sartre, Shaw gibi. Tarihsel oyunlar daha sonra gerçekçi yöntemle, nesnel ve toplumsal gerçeklikle ele alındıkları zaman tarihin gerçek diyalektik anlamı içinde ortaya konabilmektedir. Brecht gibi. Günümüzde tarihsel oyunlar belgesel oyun anlatımı içinde de verilmektedir.

Avrupa'da uzun bir geçmişe sahip olan, romantik çağda yazarların millî tarihe yönelmesi ile gelişme gösteren tarihî tiyatrolar, bizde Tanzimat döneminde yazılmaya başlanmıştır. Bunda

¹⁶ Metin And, "Türk Tiyatrosunda Tarihî Oyunlar ve Bunların Yazılış Gerekçeleri", *a.g.e*, s. 768-773.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

romantizmin etkisi ile batıda yazılan tarihî oyunların ve Namık Kemal'in rolü büyüktür.

Tarihî roman gibi tarihî tiyatro da, yıkılmakta olan devleti, yok olmakta olan vatani kurtaracak kahramanların hayatlarını aksettirmenin bir aracı olarak çıkmıştır.¹⁷

İlk örneklerini Tanzimat'tan sonra görmeye başladığımız batılı anlamda tiyatro eserlerimizde de yazarlarımızın ilk yıllardan itibaren tarihe karşı ilgi duydukları görülmüştür. Edebiyat tarihimizde ilk tiyatro örneği olarak kabul edilen Şinasi'nin Şair Evlenmesi'nden (1859) önce, Türkçe yazılan tiyatro eserlerinden üçü, - her ne kadar bir tarih şuuru ile ele alınmamışsa da- konusunu Türk tarihinden alır.¹⁸ *Hikâye-i İbdâ-ı Yeniçeriyan Ba Bereket-i Pir-i Bektaşiyân Şeyh Hacı Bektaş Veli-i Müslüman*, 1761'de Türkçe olarak Thomas Chabert tarafından yazılmış ilk tarihî oyundur¹⁹. Konusunu Osmanlı'nın ilk yıllarına tesadüf eden Yeniçeri ocağının kuruluşundan alan eserde olaylar, 1362'de geçer.²⁰ Bir yabancı yazar tarafından Türkçe yazılan bu oyunun yazılış gerekçesi Türkçe öğretmektir. Yine Viyana'da bulunan ve Nasrettin Hoca'nın fıkralarından meydana getirilmiş bir oyun olan *Nasrettin Hocanın Mansıblı'nın*, kimin tarafından yazıldığı ve ne zaman basıldığı belli değildir. Metin And, bu eserin bir Türkçe okutman tarafından ve 1802 tarihinde yazılmış olabileceğini tahmin etmektedir²¹. Eserde Nasrettin Hoca, fıkraları ile tanıtılmaktadır.

Hayrullah Efendi'nin yazdığı ancak devrinde tanınmamış olan *Hikâye-i İbrahim be İbrahim-i Gülşeni* 1844'te yazılmıştır.²² Konusunu Kanunî döneminde Vezir İbrahim Paşa'nın serdar ola-

¹⁷ İbrahim Şirin, "Kollektif İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman", *Türk Romanı, Türk Yurdu*, C. 20, Sayı:153-154, Mayıs-Haziran 2000, s. 171.

¹⁸ Müzeyyen Buttanrı, *Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro (Başlangıçtan 1950'ye Kadar)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, 2002, s. 5.

¹⁹ Niyazi Akı bu eserin basım tarihini 1810 olarak göstermesine karşın, Metin And, bu eserin yazılış tarihini 1761 olarak tespit eder. Biz bu tarihi esas aldık.

²⁰ Metin And, *Şair Evlenmesinden Önceki İlk Türkçe Oyunlar*, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 11.

²¹ Metin And, *a.g.e.*, önsöz.

²² Refik Ahmet Sevengil, *Tanzimat Tiyatrosu*, MEB. Yayınları, İstanbul, 1968, s. 47.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

rak katıldığı Bağdat seferi sırasında geçen olaylardan alan eserde, aynı zamanda Gülşenî tarikatının kurucusu Şeyh Gülşenî'den de bahsedilir.

Tanzimat'ta sayısı az da olsa bir takım tarihî oyunlar kaleme alan yazarların henüz Türk tarihine yönelmekte çekingen davrandıkları görülmektedir. Meselâ Ahmet Necip'in *İdbar ve İkbal*, Hamit'in *Macera-yı Aşk* (1873), Şemseddin Sami'nin *Gave ve Seydi Yahya* (1875) vb. oyunlar konularını yabancı tarihlerden seçmişlerdir. Bu yıllarda sayıları az da olsa konusunu Osmanlı tarihinden alan oyunlara da rastlıyoruz. Dr. Aleksandr Y. İstamadyadi'nin *Gazi Osman'ı*, Mehmet Rıfat'ın olduğu sanılan *Fâtiht Sultan Mehmet yahut Feth-i Celil-i Kostantiniyye* vb.

Niyazi Akı, 19. yüzyılda yazılan tarihî dramların sayısının on beşi geçmediğini ve içindeki fazlaca hayal ürünleri nedeniyle bunlara tarihî dram demenin güç olduğunu belirtir. 1873'ten sonra edebiyatımızın tarihsel olaylara, siyasî amaçla da olsa, ilgi duyusunu göstermeleri bakımından bu eserlerin önemli olduğuna işaret eder.²³

II. Abdülhamit döneminde tarihî oyunlar yazılmaz. Servet-i Fünun yazarlarımız için tarih, hiç ilgi duymadıkları konulardandır. 1908'de II. Meşrutiyetin ilânıyla tarihî oyunlar için uygun bir ortam yaratılmıştır. "Bu devirde yazılıp oynanan tarihî oyunların sayısı yüzden fazladır."²⁴ Ancak bu eserlerin neredeyse tamamı elimizde yoktur.²⁵ İçeride ve dışarıdaki yenilgilerin, bozuk düzenin yarattığı umutsuzluk, karamsarlık, aşağılık duygusunun yarattığı çöküntünün üzüntüsünü, parlak devirlerin şaşası ile unutmak, avunmak için pek çok tarihî olay ve tarihî şahsiyet için eserler yazılıp oynanmıştır. Bu devirde görülmeye başlayan fikir akımları da yazılan bazı tiyatro eserlerinde kendilerine destek arar.

²³ Niyazi Akı, *Türk Tiyatro Edebiyat Tarihi I*, İstanbul, Dergâh Yayınları 1989, s. 125.

²⁴ Metin And, "Türk Tiyatrosunda Tarihî Oyunlar ve Bunların Yazılış Gerekçeleri", s. 770.

²⁵ Müzeyyen Buttancı, *Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro (Başlangıçtan 1950'ye Kadar)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi, 2002)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

1911'de sahnelenen yirmi beş eserin on altısı Osmanlı tarihinin muhtelif vakalarını ele aldığı söyleyen Alemdar, 1912'de oynanan otuz yedi eserin yirmi beş tanesinin tarihî piyes olduğunu ve bir kaç hariç bu eserlerin yazarlarının bilinmediğini söyler.²⁶

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan ve halkevlerinde oynanan tiyatro eserlerinin çoğunun konusu, eski Türklerin yaşamları, savaşları, uygarlıkları, büyük meziyetleri olmuştur.²⁷ Osmanlı, bu kurumun oyunlarında ya hiç işlenmemiş, ya da eleştirilerek Cumhuriyet rejiminin övgüsü yapılmıştır. Kurtuluş Savaşı ve Atatürk üzerine yazılan oyunlarda savaşta gösterilen Türk kahramanlığı yanında, Anadolu'daki ülkücü, yurtsever insanlar arasında kıyaslamalar da yapılmış, bir kısım oyunlarda da Orta Asya Türkleri üzerinde durulmuştur (*Mete, Özyurt, Attilâ, Akın* vs.). Bu dönemde yazılan pek çok oyun yakın tarihimizi ele almıştır. Atatürk'ün tarih ve dil görüşünü de destekleyen (*Bay Turgan, Türk Kanı, Alp Arslan, Sümer Ülkeleri, Attilâ, Mete vb*) oyunlardan sonra yavaş yavaş Osmanlı dönemine giden yazarlar, çağdaş yorumlarla tarihî oyunlar vermişlerdir. Pek çok oyun yazarımızın tarihi önemli bir kaynak görmesi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türk tarihinin pek çok olay ve şahsiyeti tarihî oyunlarımızda işlenmektedir. Bu oyunların bir kısmı Osmanlıyı gerileme ve yok olmaya götüren nedenler üzerinde durarak eleştirmişlerdir. (*Türk Kömürünü İlk Bulan Türk Uzun Mehmet, Kozanoğlu vb.*) Özellikle Musahipzade'nin eserleri Osmanlıyı değişik açılardan yermiştir. Bir kısım eserlerde de Osmanlı döneminde yapılan yenilik hareketlerinin bazı çevrelerce engellenmesi ele alınmıştır ki bunlardan biri de konumuz olan Osmanlı padişahı Genç Osman'ı işleyen (*Genç Osman*) adlı eserlerdir. Orhan Asena, Turan Oflazoğlu gibi yazarlarımız tarihî oyunlarında psikolojik incelemelere ağırlık vermişlerdir. Güngör Dilmen, Nazım Kurşunlu, Refik Erduran, İlhan Tarus, Hidayet Sayın vb. gibi yazarlarımızın konularını tarihten seçtikleri eserleri vardır. 1970'den itibaren güncel konulardan uzak durmaya çalışan yazarlarımızın tarihî şahsiyet ve olaylara daha çok itibar ettikleri gözlenmektedir. Cumhuriyetin 75. yıl

²⁶ Alemdar Yalçın, **İkinci Meşrutiyette Tiyatro Edebiyat Tarihi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985, s. 36-37.

²⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

kutlamalarından tiyatro da nasibini almış, pek çok tarihî oyun bu vesile ile tiyatromuza kazandırılmıştır.²⁸ Enginün, Cumhuriyet döneminde Osmanlı tarihine ilginin gitgide arttığını, yazılan tarihî tiyatroların güncel olaylarla yakın ilgisi olduğunu, H. Taner, T. Oflazoğlu, Dinçer Sümer gibi pek çok yazarın değişik açılardan tarih malzemesini şahsî yorumlarıyla ve teknikleri ile işlediğini söyler.²⁹

Türk Tiyatrosunda Genç Osman

Konusunu "17. yüzyıl Osmanlı tarihinden alan tiyatro yazarlarımız bu yüzyılın önemli bir olayı olan Sultan Genç Osman'ın öldürülmesi olayını eserlerine konu edinmişlerdir. Biz bu eserlerden üç tanesini tespit edebildik. Bunlardan ilki, Musahipzade Celâl ile M. Şükrü Erden'in birlikte 1937'de yazdıkları ancak basılmamış "Genç Osman" piyesidir. Diğer iki oyun ise 1973'de Bekir Büyükkarın'ın kaleme aldığı "Genç Osman" ile Turan Oflazoğlu'nun 1981'de³⁰ yazdığı "Genç Osman"dır.

Bu çalışmada yazarlarımızın tarihteki bir olayı ve şahsiyeti hangi özellikleri ile ele aldığını tespitte çalışacağız. Bu olay, tarihî kaynaklarımızda aşağı yukarı şöyle verilir:

Genç Osman, I. Ahmet'in oğludur. Babası ölünce hükümdarlık onun hakkı iken mecnun olan kardeşi Mustafa, oğlu henüz küçük olduğu için hükümdar yapılmış ancak üç ay on gün sonra hastalığı saklanamadığından Dar-üs-saade Ağası Mustafa Ağa'nın sadaret kaymakamı, Şeyhülislâm ve diğer devlet adamlarının ikazı üzerine henüz on dört yaşındaki Osman, hükümdar ilân edilmiştir. Faal, yaşı gereği tecrübesiz, bütün iyi niyetiyle ıslahat yapmak istiyorsa da Osman, kendisini makul yola sevk edecek adamlardan

²⁸ Bkz. Nurhan Tekerlek, *Cumhuriyet Döneminde Adana'da Batı Tarzı Tiyatro Yaşamı (1923-1990)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

²⁹ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, I. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 145-146.

³⁰ Eserin yazılış tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir. (Biz bu tarihi *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, I. Baskı, C. II, YKY, İstanbul, 2001, s. 732'den aldık.)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

mahrumdur. Annesi Mahfiruz, hocası Ömer Efendi ile Kızlar Ağası Mustafa Ağa'nın tesirinde kalır. Babasından sonra Osmanlı kanunu üzere sultan olması gerekirken amcasının hükümdar ilân edilmesinde suçlu gördüğü Şeyhülislâm'ın elinden müderris ve kadıların tayin işlerini alarak onu yalnız fetva vermekle görevlendirerek Esat Efendi'yi gücendirir.

1619'da Vezir-i Azam İstanköylü Ali Paşa padişaha çok hediye vererek padişahın gözüne öyle girer ki hocası Ömer Efendi ile dar-üs-saade ağasını gözden düşürür. Ağanın malına el koyarak onu Mısır'a sürdürtür.

Lehliler, Kazaklar vasıtasıyla Osmanlı sahillerini vurmakta, hatta Boğaziçi sahillerine kadar gelmektedir. Sultan Osman, genel muhalefete rağmen Lehlilere savaş açar. Sefere çıkmadan önce kendisinden iki yaş küçük Şehzade Mehmet'i hükümdar olabileceği çağa geldiği için öldürtür. Şehzade boğulurken Osman'a ettiği beddua kabul olmuş, Osman Lehistan'dan başarısız dönmüş, çok geçmeden de feci şekilde öldürülmüştür.

Sultan, Lehistan'a giderken Boğdaniş'e gelindiğinde yeniçerilerin ordudan kaçmakta oldukları haberi duyulur. Osman yoklama yaptırır ve askeri huzurundan geçirtir. Bu durum ocak ağalarına itimsizlik sayıldığından zabitler gücenirler. Karakaş Mehmet Paşa'nın şehadeti ile de ocaklılarda şevk ve gayret kırılmıştır. Padişah askere, asker de padişaha gücenmiştir. Leh elçilerinin sulh istemesi üzerine sulha karar verilir. II. Osman bir muzafferiyet kazanmış gibi etrafa fetihnameler yollamış, büyük bir zafer alayı ile dokuz ay sonra İstanbul'a girmiştir.

II. Osman aslında başarısız olmuş ve başarısızlığını, askerinin gayretsizliğine bağlamıştır. Askerler de bunu kara hadımların sözleriyle hareket eden padişahın hasisliğine bağlarlar.

II. Osman devletin büyük bir ıslahata ihtiyacı olduğuna karar verir ve ıslahata ocaklardan başlamak ister.

Ocağın mevcudunu anlamak için yaptırdığı yoklamada ocak defterinde yazılı miktardan mevcut az bulunmuş ve ödenen para azaltılmıştır. Bu durum mevcut olmayanların paralarını ceplerine indiren zabitlerin işine gelmediğinden onlar da askerinin memnuniyetsizliğine iştirak etmişlerdir. Süleyman Ağa ile Ömer

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Efendi sultanı tahrik ederek "Osmanlı askeri olmaya lâyük Mısır ve Şam askeridir, bunlara verilen ulufeye günahdır." demişler ve sultanı askerinden soğutmuşlardır. Sultan Osman'ı hacca gitmeğe teşvik etmişlerdir. Hac dönüşünde Sultan, Anadolu'da yeni bir ordu kuracak, yeniçeri ve sipahi ocağını ortadan kaldıracaktır. Hac için Esat Efendi fetva vermese de bir başkasından fetva alınır. Ancak bu yolculuğun gerçek nedenini anlayan ocaklılar Sultan'ın hacca gitmesini istemezler. Kendisini kandıran Süleyman Ağa ile Hoca Ömer Efendi'nin görevden alınarak sürgüne gönderilmesini isterler. Ömer Efendi'nin konağını yağmalarlar. Hacdan gördüğü rüyanın da tesiriyle vazgeçen Sultan, istenilen kişilerin görevden alınmasını kabul etmez. Olaylar gittikçe tırmanır. Osman, askerini gönderdiği ulema temsilcilerine "Bu fitnenin başı sizsiniz." diye onları suçlar ve ulemayı saraydan çıkarmaz. Temsilcilerinin gelmediğini gören asiler saraya girerler. Asilerin arasında halktan kişiler de vardır. İsyancılar altı kişinin kellesini isterler. Osman'ın inadı sürdüğü için isyancılar sarayı basar. Osman çaresiz Süleyman Ağa ile Dilaver Paşa'yı dışarı gönderir. Asiler onları parçalarlar. Sultan Mustafa'yı tekrar tahta oturturlar. Ulema "Padişah istediğinizi verdi daha kimi isterseniz alalım." dediye de "Biz istediğimiz padişahu bulduk." diye kimseyi dinlemezler. Mustafa önce eski saraya, sonra da Osman basar korkusuyla ocaktaki Orta Cami'e nakledilir. Sultan Osman, Mustafa'ya biat edildiğini duyunca Hüseyin Paşa ile Bostancıbaşı Pir Mehmet Ağa'yı yanına alarak yatsıdan sonra Ağa Kapısı'na gider. Yeniçeri ağası askerle konuşmaya kalkınca asiler onu parçalar buraya sığınan Genç Osman'ı da alıp Orta Cami'e getirirler. Yolda Hüseyin Paşa'yı da öldürürler. Sultan Mustafa ile validesi ve onun sadrazam atadığı Davut Paşa da oradadır. Bir kısım yeniçeriler Genç Osman'ın öldürülmesini istemezler. Ancak Davut Paşa onu göz hapsinde tutacağı gerekçesi ile Yedikule'ye götürür ve orada öldürtür.³¹

Bu olaylar eserlerimizde kronolojik olarak şöyle ele alınmıştır:

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "II. Osman'ın Hükümdarlığı ve Âkıbeti", **Osmanlı Tarihi**, C. III, I. Kısım, s. 127-147.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Genç Osman³²

Musahipzade Celâl-M. Şükrü Erden bu eserlerinde Osman'ın saltanatı sırasında saray kadınlarının sebep oldukları taht kavgaları ve henüz çok genç ve tecrübesiz olduğundan yapmak istediklerini açıkladığı için bunlardan rahatsız olan devlet ricalinin yenicileri kışkırtması sonucunda çıkan olaylarda Genç Osman'ın öldürülmesini konu alırlar. Eserin ele aldığı tarih, 1618-1622'dir.

Genç Osman'ın tahta çıkış macerası tarihe uygun olarak verilen eserde, Sultan Mustafa'nın annesi Valide Sultan'ın Osman'dan sadece yedi ay küçük Şehzade Mehmet'i tahta çıkarmak için aldığı tedbirler ve Osman'ın ıslahatı bu eserde üzerinde en çok durulan hususlardır.

Genç Osman tahta çıktığında çok sevdiği şehzadeleri öldürtmemiştir. Mehmet ile Sultan Mustafa da ona güvenmekte ve sevmektedirler.

Valide Sultan, Osman üzerinde etkisi çok olan Osman'ın lalasını hediyelerle elde edip Şehzade Mehmet'in tahta geçmesini sağlamak ister ve Osman ile annesini eski saraya davet eder. Amacı Osman'ın lalasını elde ederek hedefe ulaşmaktır. Osman'ın bu daveti kabulü, sultanların Eski Saray'a gitmeleri âdet olmadığından Valide Sultan'ın başarısı kabul edilir. Valide Sultan amacına ulaşmış, verdiği bir yüzükle lalayı kendisine bağlamıştır. Lala, Esat Efendi ile de gizli işler çevirmektedir. Bütün olanları Süleyman Ağa aracılığı ile duyan Ömer Efendi durumu Osman'a bildirir. Genç Osman, lalasını Mısır'a sürgüne gönderir, Süleyman Ağa'yı Darüssaade ağası yapar. Tarihî eserlerde bu sürgüne sebep Sadrazam İstanköylü Ali Paşa'dır.³³

Valide Sultan'ın yapmak istedikleri anlaşılmalıdır. Davud Paşa ile ulemadan adamı Gıbari, Valide Sultan'ın kurduğu fesadın ortaya çıkmasından sonra Genç Osman'ın Şehzade Mehmet'in suçlu olmadığına inanmasını istemezler. Onu tahrik ederler. Osman, Mehmet'in katli için fetva alır. Annesi bunu yapmaması için

³² Musahipzade Celâl-M. Şükrü Erden, 1937. (Bu eser, 1937'de Ankara Devlet Tiyatrosu, Küçük Tiyatro'da temsil edilmiş olmakla beraber, basılmamıştır. Metin Ankara Devlet Tiyatrosu'ndan temin edilmiştir.)

³³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 128.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yalvarsa da iş çığırından çıkmıştır. Mehmet onu görmeye gelir, suçsuz olduğunu söyler. Osman'ın kararlı olduğunu görünce de ona beddua eder.

Osman, devlette birtakım düzenlemeler yapmak ister. Hocası da desteklemektedir. Müftü Esat Efendi, Ömer Efendi'nin sultana telkinlerini hoş görmez.

Ömer Efendi, hediye gelen on dört güzel kızı sultanın huzuruna bile çıkartmadan birilerine nikâhlayıp saraydan uzaklaştırmıştır. Cariyelerini dağıtan sultan, nikâhlı bir eş alır. Padişahlara lâyük debdebe içinde yaşamayı reddeden Sultan, Cuma selâmlığına giderken atlarına mücevherli eğer takımı vurdurtmamakta, maiyetindeki üç bin kişiden yalnız kırk elli kişiyi yanına almaktadır. Bir yılda iki cülus bahşiş nedeniyle devlet hazinesindeki açığı gidermek için ilmiye sınıfının maaşlarında indirime gidilmiştir. Esat Efendi buna ilmiyenin kırılacağını söylese de Osman, onun bu işlerle uğraşıp yorulmamasını, bu maaş işleri ile bundan böyle hocası Ömer Efendi'nin ilgileneneğini söyler. Ondan sadece fetva işlerine bakmasını ister. Bu konuşmadan Esat Efendi rahatsızlık duymuştur. Esat Efendi'nin iki bin altını geçen gelirinden de bir kısmı kesilecektir.

Müftü Esat Efendi'nin kızı Akile Hanım, Osman'ın eşidir. Gelirinin kesilmesi ve yetkilerinin elinden alınması nedeniyle Esat Efendi güvendiği devlet ricalini konağında toplantıya çağırır. Davud Paşa'nın adamı Gıbari buradakileri tahrik etmektedir. Padişahın hac bahanesi ile Anadolu seğmenleri ile yerli gönüllülerden bir ordu teşkil edip yeniçeri ocağını mahvetmek istediği, bugün ocaklıya duyulan düşmanlığın yarın kendilerine duyulacağı, Padişahın Hotin Seferi'nde yoklama yapıp kulu teftiştan geçirmelerinin ocaklıyı rencide ettiği, rical-i ilmiyenin eskiden beri aldığı aidatın kesilmesine nasıl cüret edildiği konuşulur. Bunları sultanın aklına koyan Ömer Efendi'nin cezalandırılmasını isterler. Gıbari ısrarla "Ocaklıyı durdurmanın imkânı yoktur." diye oradakileri galeyana getirir. Toplantıda padişahı etkilediklerini düşündükleri Ömer Efendi, Süleyman Ağa, Sadrazam Dilaver, Baki, Ahmet Paşalarla Nasuhi Ağa'nın katlinin uygun olacağı kararına varırlar. Davut Paşa da sarayda ve ocakta pek çok kişiyi el altından etkisi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

altına almıştır. Ocaklı isyana teşvik edilmiş, saray kapısına varıldığında kapıcı ve bostancılardan hiçbirinin kendilerine karşı gelmeyecekleri haber verilmiştir. Davut Paşa, ocaklının her istediğinin yapılacağına söz vermiştir. Kazan kaldırılır. Esat Efendi'ye ocaklının istediği fetvanın hemen verilmesi için yapılan baskılar sonuca ulaşır.

Bundan sonraki olaylar tarihî olaylarla benzerlik gösterir. Bu eserde tarih kitaplarının aksine Hüseyin Paşa'nın Genç Osman'ı kandırıp Ağa Kapısı'na götürdüğü söylenmiştir. Burada yazar, Osman'ın toy olduğunu ve çabuk kandığını vurgulamaya çalışır.

Eserde olayların çıkış nedeni Esat Efendi başta olmak üzere daha çok ulemaya bağlanır. Ocaklıyı da onlar tahrik etmiştir. Sebep de gelirlerinin düşmesi olarak gösterilir. Eserde Genç Osman, Timurlenk ile Yıldırım'ın aynı kanı taşımalarına rağmen kibir, ihtiras ve kıskançlık nedeniyle Türk ve İslâm dünyasına zarar verdiklerini, bu tarihten itibaren de rical-i ilmiyenin benliğini unutup Türklüğünü inkâra başladıklarını düşünmektedir. Ona göre Yıldırım asrına kadar öz dilimizle öz duygularımızı söyleyen şairlerimiz yerine bugün kendilerine ulema-yı Rum diyen ve bu tabiri bir zarafet addeden ne idüğü belirsiz kişiler belirmeye başlamıştır.

Genç Osman, bozulan bu dünyayı düzeltmeye nereden başlayacağını bilemez. Hoca Ömer Efendi ona önce yeniçeri ocağında başlayan zorbalığı ortadan kaldırıp, şeriatı menfaatlerine alet edinen ulema taifesini yola getirmesini önerir, itiyat tavsiye eder. Çünkü onun yapmak istediği ıslahatı, eski usul ve adabı bozmak istiyor, diye tefsir edenler bulunmaktadır.

Valide Sultan'ın hediyeleri ile kandırılan ve Osman'a ihanet eden lalası Kızlar Ağası Mustafa'yı Osman'ın Mısır'a sürdüğü, Mahpeyker ve Mahiruz'un oyunları sonucu Şehzâde Mehmet'in öldürüldüğü, Mehmet'in öldürülmesi sırasında Osman'a yaptığı bedduânın kabul edildiği konusunda tarihçiler de hem fikirdirler.³⁴

³⁴ İsmail Hakkı Danişment, *İzahlı Osmanlı Kronolojisi*, C. III, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972, s. 273-292.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Bu eserde hocası Ömer Efendi'nin ona tedbirli olmasını söylemiş olmasına rağmen Osman'ın çok genç olması, düşündüklerini tecrübesizlikten uluorta açıklaması onun ölümüne neden olmuştur. O dost ve düşmanını henüz seçecek olgunlukta değildir. Mehmet'in öldürülmesinde Davud Paşa ve ulemadan adamı Gıbari'nin onu tahriki etkili olmuştur. Yüzyılların geleneğini, alışkanlıklarını ortadan kaldırmak, uygun ortam sağlanmadan mümkün değildir. Etrafında güvenebileceği kimsesi yoktur. Kadrolarını oluşturmadan idealist davranmaya çalışmış ancak bu düzende pişmiş insanların karşısında kıpırdayamamıştır bile. Hüseyin Paşa'nın sözüne kanarak Ağa Kapısı'na gitmesi, yeniçerilere güvenmesi hata olmuştur. Eski Saray'a da giden ilk sultan olduğunu düşünürsek kendisine fazla güvenen birtakım kural ve kaidelerin nedenlerini araştırmayan heyecanlı, tedbirsiz biri olarak Osman, ölümünü hazırlamıştır. Çünkü menfaatlere dokunmaya kalkmıştır.

Eser her ne kadar tarihten bir olayı ve kahramanı alsa da ele alınan konular güncel olaylara bir başka şekilde benzetilmiştir. Menfaat çetelerine dokunmanın bugün de insanın başına felâket getirdiğine şahit olunmaktadır. İçimizde Davut Paşa'nın adamları gibi (Gıbari) bizleri tahrik eden, birbirimize düşüren satılmış insanların olduğunu unutmamalıyız. Bir yenilik hareketine altyapı hazırlamadan girilirse sonunun hüsrarla biteceği muhakkaktır. Şöhret, makam uğruna önüne gelen insanı çiğneyen, yok eden bugünkü düzenin de bundan farkı yoktur. Pek çok eleştirmen Musahipzade Celâl'in tiyatro eserlerini devrin hatırı için geçmişe sövme olarak almışsa da yazar, imparatorluğu çöküşe götüren nedenlerin başında ilmiye teşkilâtı ile ocağın bozulmasını tarihten gerçek bir olayı alarak göstermeye çalışmıştır. Yenilikçi padişahların isteklerini gerçekleştirmeye düzen müsait değildir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Genç Osman³⁵

Bekir Büyükarkın tarafından yazılan bu eserde olaylar 1621 ilkbaharı ile 1622 ilkbaharı arasında geçmektedir.³⁶

Olayları tarihî olaylarla benzerlik gösteren bu eserde Sultan Mustafa'nın annesinin Valide Sultanlığın tadını bir türlü unutamadığından bahisle, Osman'dan sadece dört ay üç gün küçük Şehzade Mehmet'in tahta çıkması için yapmayacağı hile yoktur, denilmektedir. Hâlbuki tarihî kaynaklarda Osman ile Şehzade Mehmet arasında iki yıl olduğuna işaret edilmektedir. Bu eserde Genç Osman'ın tebdil-i kıyafet cellâdıyla şehirde gezdiği, askerlik dışında başka mesleklerde çalışan yeniçeri ve sipahileri cezalandırdığı ve bu yüzden askerle arasının açıldığı özellikle vurgulanmaya çalışılmıştır. Osman, herkesin ona çocuk gibi davranmasından rahatsızdır. O tahta çıktığı yıl İstanbul'da görülen bazı felâketlerin onun uğursuzluğuna yorumlandığı, halkın bazı inançlarına kulak asmayan Genç Osman'a halkın arka çıkmadığı ve annesi Mahfiruz'un Osman üzerinde çok etkili olduğu verilmeye çalışılmıştır. Genç Osman Fatih, Yavuz Kanuni gibi bir cihan padişahı olmak istemektedir. O yüzden de Lehistan Seferi kendisini göstermek için ona bir fırsat verecektir.

Eserde ilk olay Lehistan seferidir.

Osman ordusunun başında sefere gidecektir. Annesi tecrübeli pek çok paşa, bey varken oğlunun gitmemesi için ona yalvarır ama Osman kendine çok güvendiğinden sefere çıkmakta kararlıdır. Mahfiruz Sultan, Mehmet Paşa'yı çağırır, onun sefer ve Leh milleti için ne düşündüğünü sorar. Mehmet Paşa, kâfiri hafife almamak gerektiğini söyler, bizim kuvvetli olmamızı ister. Birlik beraberlik içinde olmak, fitneyi ortadan kaldırmak gerektiğini düşünmektedir. Çünkü ulema da padişahımızdan kopup yeniçeriye omuz vermek üzeredir. İşi ciddiye almak gerekir.

Bu görüşmenin, tarihî kaynaklarda Sadrazam Hüseyin Paşa ile Debbagzade Mehmet Paşa arasında geçtiğine işaret edile-

³⁵ Bekir Büyükarkın, 1973.(Eser Devlet Tiyatrolarından tekst olarak temin edilmiştir.) 1973'de yazılan eser, 1974'te basılmıştır. Çalışmada bu tekst kullanılmıştır.

³⁶ Yazarın notu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

rek bu olayın padişahın en yakınında bulunan kişilerin zihniyetini göstermek için iyi bir örnek olduğu söylenir.³⁷ Mehmet Paşa'nın söylediklerinden hoşlanmayan Sadrazam Hüseyin Paşa, onu korkaklık ile suçlar ve "Sen de bir şey biliyorsun sanıyorduk. Meğer ne cahil insanmışsın." diyerek onuhuzurdan kovar.

Mahfiruz Sultan, sıradan bir İstanbulluyu da saraya çağırır ve ona halkın padişah ve bu savaş için ne düşündüğünü sorar. İstanbulluya göre bir gün önce görülen güneş tutulmasını halk felâkete yormaktadır. Birtakım adamlar kahve kahve dolaşıp bütün bu olayların hayra alamet olmadığını, yakında gökten taş yağıp İstanbul'u yerle bir edeceğini anlatmaktadır. Bütün bunların nedeni de Genç Osman'dır. Yeniçerilerin padişahın kışlaları basıp aykırı davranan askeri cezalandırmasına dayanamadıklarını, hele tebdil gezmesinin pek çok kişi tarafından hoş karşılanmadığını, ataları gibi bol ihsanda bulunmadığını, yeniçerilerin ulufelerini kestğini, ocakta yeri yoktur, diye çoğunun esamisini sildiğini söyler. Sultan'ın bu sefere çıkmamasını ister. Mahfiruz Sultan duyduklarına çok üzülür, onu tedbirli olmaya çağırırken, savaşa gitmemesi için de yalvarır. Onun çok narin olduğunu söyler. "Ben mi narinim? Kim diyor bunu? Ok atmada, kılıç sallamada, güreş tutmada önüme geçecek var mı? Bir yumrukta benim diyen pehlivanları deviririm. En azılı kısırakları altımda çatlatırım." der.

Genç Osman kararlıdır. Annesinden devlet işlerine bundan böyle karışmamasını ister. Etrafındakilerin kendisine dediklerini bildiğini söyler: "Bana cimri diyorlar. Bana rüşvet alıyor diyorlar. Yalan. Ben bu devletin parasını boş yere harcamam, yasalara saygı göstermeyi, hile yapmayı, ibreti âlem için meydan ortasında dövdürtür, cellâda teslim ederim. Bunun için ulemanın arpalığını kestirdim, bunun için yeniçerilerin hakkı olmayan ulufesini verdirtmedim. Halk elbet günün birinde beni anlayacak. Ne olursa olsun bu savaşa katılacağım valide!" der. O, ataları gibi beyaz bir ata binip askerinin başına geçip önce Lehlileri yenecek sonra kuzey ve güneyden Avrupa'yı kuşatacak bütün dünya avucunun içinde kalacak, Fatihlerin Kanunilerin rüyalarında bile görmediklerini o

³⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 133.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yapacaktır. Annesi, “kiminle” deyince “Kimse olmasa ben varım.” der.

Bu eserde yazar, tarihî kaynakların ve diğer iki eserin aksine Osman’ın annesinin, Osman üzerindeki baskısını örneklemek için Mahfiruz’un ona sefere çıkmadan kendisine zarar gelebilecek Sultan Mustafa ve Şehzade Mehmet için tedbir almasını söyler. Mahfiruz bu sözü, onu Lehistan seferine göndermemek için sarf eder. Şehzade Mehmet’in öldürülmesi ve bedduası yine bu eserde de aynen yinelenmiştir.

Esat Efendi, şehzadenin öldürülmesi için fetva vermeyince Osman, onu elinden malını mülkünü almakla tehdit eder: “Senin arpalığını kestim, gelirin azaldı. Senin fetva işlerinden gayri işlere karışmanın önüne geçtim, meşihat salahiyetlerini hocam Ömer Efendi’ye devredince itibarın azaldı. Şimdi benden öç almaya mı kalkarsın? Bundan böyle ilmiye sınıfı devlet işlerinden büsbütün elini çekecek” der. Bu konuya tarihî kaynaklar değinmezken Musahipzade Celâl, Esat Efendi’yi Valide Sultan adına çalışan ve Venediklilerden aldığı rüşvetle Osmanlı ile İspanyollar arasını açmaya çalışan kişi olarak vermektedir. Tarihî kaynaklarda ve diğer iki eserde Ömer Efendi ile Esat Efendi arasındaki çatışmaya değinilirken Ömer Efendi bu eserde padişaha Esat Efendi’nin ilim irfan sahibi, bir görüş ve kanaate sahip, padişahına sonsuz saygısı olduğunu söylemekte, Esat Efendi-Osman arasında arabuluculuk görevi yapmaktadır.

Büyükarkın bu eserde Esat Efendi’nin kızı Akile ile Osman aşkı üzerinde de durur. Osman, Akile’ye onu nikâhlı eş olarak alacağını, haremi dağıtacağını söyler. Tek eşi o olacaktır. Seferden dönünce onu saraya gelin getirecektir. Akile mutludur. Onu bekleyeceğini söyler.

Lehistan seferi için acele eden Osman’dan Sadrazam Hüseyin Paşa da halkın batıl inancına uyararak sefere birkaç gün sonra çıkmasını isterse de o sefere hemen bugün çıkmaya karar verdiğini söyler. “Asker küsmüş, ulema küsmüş, şimdi de halk küsmüş! Yine de ben hak bildiğimi yapacağım!” der. Esat Efendi’ye hitaben “Unutmayın; daha ince, daha ucuz elbiseler giyeceksiniz. Din işleri devlet işlerinden büsbütün ayrılacak. Millet, milletliğini bilecek.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Eskimiş kanunlarla devlet yönetilmez. Fatih zamanından beri yürütülen yasaları yeni hayat şartlarına uyduracağım." der.

Bu eserde Osman'ı, çok aceleci ve kafasının dikine giden hak bildiği yolda gerekirse yalnız yürümeye kararlı, laik düşüncede bir kişi olarak görürüz. Genç Osman, sefere çıkmadan Akile'ye, cariyesi Meleksima'dan bir çocuk beklediğini anlatır. "Farisî" mahlası ile şiirler yazan Genç Osman bunlardan birini Akile'ye okur.

Lehistan seferinden dönen Osman, heyecan ile çocuğu Ömer'i sorar. Çok mutludur. Onun halka tanıtılmasını ister. Dışarıda büyük şenlikler olmaktadır. Bu arada atılan bir tüfekten çıkan mermi çocuğu öldürür.

Osman'ı kutlamaya Akile de gelmiştir. Akile odadan çıkınca huzura alınan Esat Efendi'ye kızı Akile ile evlenmek istediğini söyleyen Osman'a Esat Efendi, kesinlikle izni olmadığını, onun tek çocuğu olduğu için vermeyeceğini, onu yanından ayırmak istemediğini söyler. "Öyleyse zorla alacağım." diyen Osman'a "Zorbalığın önüne geçmek isteyen padişaha, kullarına zorla iş yaptırmak yaraşmaz." der. Üstelik dışardan bir kızın padişah eşi olmasının usulden olmadığını söyler. Osman, Akile Hanım'ın biraz evvel burada olduğunu, zorla getirtmediğini, isteyerek geldiğini söyler. Sebebinin de gönül olduğunu bildirir. Esat Efendi, kızının yüzünü kara çıkardığını, öyle bir evlâdı olmadığını söyler. "Takdir buymuş, alın padişahım kızım sizin olsun." der. Esat Efendi çok inatçıdır. Sonuna kadar kızını affetmez.

Osman, hocası Ömer Efendi, sadrazamı Dilâver, Şeyhülislâm Esat Efendi'yi çağırır. Onlara yeniçerilerden hayır gelip gelmeyeceğini sorar. Ömer Efendi "Bu konuyu sonra konuşalım." diye konuyu ertelemeye çalışır. Esat Efendi'den çekinmektedir. Osman ona, yeniçerileri yolda teftiş etmeye kalktığını, ancak "usulden değildir" diye kendisine sırt çevirdiklerini, homurdanmaya başladıklarını, zafer avuçlarının içinde olduğu halde yeniçerinin yağmaya başlayıp Lehlileri perişan etmesine engel olduklarını, Kırım Hanı Canibek Girayla Rumeli Beylerbeyi Yusuf Paşa'ya yardıma gitmediklerinden binlerce Türk kanının boş yere aktığını

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

söyleyerek bunların kaldırılmaktan başka çare olmadığını, şimdilik daha ucuz, daha hafif elbiseler giyeceklerini söyler. Esat Efendi yeniçeri ocağının söndürülmesinin asla caiz olmadığını, atalarından emanet kalan kapıkulu askerinin devlet yaşadıkça yaşamasının gerektiğini söyler. Onları bu hale sokanın kendisi olduğunu ima eder. Ömer Efendi, hiddetlenen Sultan'a, Esat Efendi'nin padişahının iyiliğini istediği için fikirlerini söylediğini belirtir.

Bu eserde Dilaver Paşa'nın akliselim davrandığına ve padişahı olumlu yönde yönlendirmeye çalıştığına şahit olunur. Hac olayı, yeniçeri ve sipahilerin isyanı, Osman'ın rüyasında peygamberi görmesi ve hac olayından bunun da etkisi ile vazgeçmesi, Genç Osman'ın öldürülmesi, tarihî kaynaklardaki şekliyle benzerlik göstermektedir.

Yazar bu eserde Genç Osman'ın son bir yılını alır. Bu eserde Musahipzade ile arkadaşının yazdığı eserde geçen eski saraya davet, Lala Mustafa Paşa ile Esat Efendi'nin Venediklilerden rüşvet alması, Lala Mustafa Ağa'nın Kadın Sultan ile ilişkisi, Lala'nın sürgünü yoktur. Esat Efendi burada çok etkili bir kişi olmasına rağmen Musahipzade Celâl'in eserinde Davut Paşa ve adamı Gıbari etkin rol oynamaktadır. Her iki eserde de Genç Osman, hocası Ömer Efendi'nin sözünden çıkmaz, âdeta onsuz ne diyeceğini bilemez. Her iki eserde de Şehzade Mehmet'in öldürülmesine Osman'ın çok üzüldüğüne, Şehzade Mehmet ölürken Osman'a beddua ettiğine değinilir. Birinci eserde şehzadenin öldürülmesinde lala ile Valide Sultan'ın rolü olduğu halde, ikinci eserde hocası Ömer Efendi etkili olmuştur. Her iki eserde de anesi şehzadeyi öldürmemesi konusunda oğluna tavsiyelerde bulunur. Bu eserde Şeyhülislâm'ın kızını nikâhlı eş olarak alan Osman, eski bir geleneği bozmakla hata ettiği isyancılar tarafından söylenir, Lehistan Seferi'nden söz edilir. Halkın batıl inançlarına yer verilir. Güneş tutulmasına rağmen halkın batıl inancına aldırmayan Sultan sefere çıkmıştır.

Bu eserde Osman'ın cariyelerinden birinden bir erkek çocuğu olmuş, çok sevdiği hocasının adını vermiş ama karışıklıkta kaza kurşunu ile öldüğü söylenilmiştir. Akile, Esat Efendi'nin kendi ayağı ile saraya gelmesinden dolayı babası tarafından reddedilmiş bir sultan eşidir. Sultan onu nikâhlamıştır. Birinci eserde bu konu fikir halindedir Cuma selâmlığı törenlerine sultanın ka-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

tilması olayına bu eserde değinilmemiştir. Birinci eserde Osman'ın annesi Mahfiruz etkili bir kadın olmadığı halde bu eserde devlet işleri ile ilgili paşalarla, halkla görüşmeler yapan etkin bir kişidir. Bu eserde Osman'ın tebdili kıyafetle meyhaneleri dolaştığından, oralarda rastladığı yeniçeri ve sipahileri taş gemilerine tıktığından söz edilir. Her iki eserde de rüya motifi vardır ama rüyalar farklıdır. Birincisinde rüyayı Osman'ın annesi görür, bunu oğlunun tehlikede olduğu biçimde yorumlar. İkinci eserde Hazreti Muhammedi rüyasında gören Sultan Osman'dır. İkinci eserde Osman, cihangir olmak, İstanbul'u tekrar kurtarmak ülküsündedir. Kendisine genç denilmesinden rahatsızdır. Biraz dik başlıdır. Henüz çevresini, olayları, adamlarını tanımamaktadır. Bir aldatmaca dünyada yaşıyor gibidir. Çevresinde kimsesi kalmadığı halde yenilmeyeceğini söylemekte, aptal cesareti göstermektedir. Her iki eserde de ilmiye teşkilâtı ile yeniçeriler işbirliği halinde olup, birinci eserde isyancıları yönlendiren Davut Paşa ve Gıbari iken bu eserde Şeyhülislâm Esat Efendi daha etkili olmuştur. Birinci eserde Osman, onun bazı işlerini ondan alıp hocasına verdiği, arpalıklarını elinden aldığı için kırgındır. İkinci eserde ise Osman'ın kendisini sevmediğini düşünür üstelik kızı istemediği halde Osman'ın nikâhlı eşi olmuştur. Esat Efendi bu eserde çok inatçıdır, kızına karşı hiç merhamet göstermez.

Birinci eserde Sultan'ın nikâhlı eşine değinilmediği halde ikinci eserde Esat Efendi kesin olarak bu evliliği reddetmesine rağmen Osman onunla evlenmiştir. Birinci eserde Bostancıbaşı ile Hüseyin Paşa'yı Ağa Kapısı'na götüren Sultan Osman'dır. İkinci eserde Ohrili Hüseyin Paşa kendisini sadrazam yapmadığı için kırgın olduğu Osman'ı kandırıp Ağa Kapısı'na götürmüş, ikili oynamıştır.

Her iki eserde de Kara Davut Paşa Osman'ın öldürülmesinde etkin rol oynamıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Genç Osman³⁸

Turan Oflazoğlu bu eserinde Genç Osman'ın sultanlığı, idealleri, karşılaştığı engeller ve ölümü üzerinde durmuştur. Yazar burada olayları Lehistan'a sefer açıldığı yıllardan başlatır. Lehistan'ın kışkırttığı Kazaklar sınır boylarını, Karadeniz kıyılarını zaman zaman talan etmektedir. Rusya'ya karşı koruduğumuz Lehistan karşımıza düşman olarak çıkmaktadır. Osman, ataları gibi büyük işler yapmak arzusundadır. Baltık Denizi'ne el koyup orada oluşturduğumuz güçlü bir donanma ile Atlas Denizi'ne açılan Cezayir donanmamız, Lehistan'ı ve bütün bir Avrupa'yı kısaca alabileceğini hayal etmektedir. Fatihlik arzusundadır. Ancak asker ocakları bozulmuştur. Hocası Ömer Efendi, düzelecek tarafı olmadığını söyler. Akli yerinde olmadığı halde amcası Sultan Mustafa'yı bir takım düzenlerle tahta çıkaran, üç ay sonra Osman'ı tahta oturtan, üç ayda iki bahşiş alan bu askerin nizam altına alınması için önce kidem zamlarının kesilmesini öneren Ömer Efendi'ye karşı çıkan Dilaver Paşa, "O zaman yer yerinden oynar." diye olcaıkları bildirir. Osman, çok yakında hem sipahinin, hem de yeniçerinin söndürüleceğini, yeni efendilerine dış gösteremeyeceklerini öğreneceklerini söyler. Dördüncü vezir Davut Paşa Osman'ı cesaretlendirmeye çalışır. (Daha önceki eserlerde isyan anında ortaya çıkan Davut Paşa, bu eserde Osman'ın hemen yanında sadrazam olmak hevesiyle kural kaide tanımadan sadrazamla Osman'ın odasına girmekte, bundan Ömer Efendi rahatsızlık duymaktadır. Çünkü onun gizli işler peşinde olduğunu bilmektedir.)

Dilaver Paşa akliselim bir insandır. Osman'a her iki ocağı da karşılarına almamasını, birini tutarken diğerine çekidüzen vermesini, tedbirli olmasını tavsiye eder. "Bunu önceden belli etmeyin ki karşı tedbir alınmasın." der. Ömer Efendi'den iki ocağın adamları ile görüşmesini, neferlerini talime sokmalarını söylemelerini ister. Askerler talim istemezler. Zaferin nikâhlarında olduğunu söylemektedirler. Askerlik dışında her işle uğraşırlar. Osman cellâdı ile tebdili kıyafet gezer. Talimde olmayan askerlere karşı amansız bir mücadeleye girişir.

³⁸ Turan Oflazoğlu, **Genç Osman**, Kültür Bakanlığı, 1. baskı, 1994, Ankara, 149 s.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

O sene görülmemiş kış olmuş, Boğaz ve Haliç'in suları donmuş, gemilerden dışarıdan mal getiremez olmuşlardır. Hayat pahalılaşmış, Anadolu ve Rumeli'de kıtlık baş göstermiştir. Anadolu'dan insanlar, yerini yurdunu bırakıp İstanbul'a doğru akın etmeye başlamıştır. Osman bu duruma çok üzülmemektedir. "Yeryüzünün en güçlü devleti, en zengin ülkesiyiz sözde. Açlıktan ölenlerin bulunduğu bir ülkede şölenler düzenlenip tıka basa yeniyorsa, çıplakların soğuktan titreştiği bir yerde kürklere sarınanlar olabiliyorsa ve bütün bunlardan sorumlu olan kişiye cihan padişahı diye alkış tutuluyorsa yazıklar olsun o padişaha da ona alkış tutanlara da." diye hayıflanır. Ömer Efendi'ye göre daha dün beş parasız kişiler bugün Karun malına sahip olmuştur. "Üç beş kişi ülkenin olanca varlığına el koyunca yüz binlerin payına yokluk düşer elbet." diye Osmanlıdaki durumu anlatır. Osman, "Herkes benim dediği her akçenin hesabını verecek benim ülkemde. Her kim hak etmeden bir lokma yutmuşsa o lokmayı kusturacağım ona." diye tedbirler almaya, Osmanlının yıpranmış yapısına yeni şekil vermeye kesin olarak karar vermiştir. Davut Paşa'nın sadrazamdan hiç ayrılmayıp sık sık padişah huzuruna gelişinden Ömer Efendi şüphelenmekte, bunun yasa ve törelere aykırı olduğunu, üstelik bazı tertipler içinde olduğunu söylemektedir. Osman, onu iki kez affettiğini, üstelik hanedandan diye hak etmediği halde vezir yaptığını, onun kendisini borçlu hissetmesi gerektiğini söyler ve pek şüphelenmez. (s. 14) O sırada huzura gelen Süleyman Ağa, birinin kendisine bir pusula bıraktığını söyler. İçinde Mehmet'i sıkı tut!" yazmaktadır. Osman dalmışken huzuruna Mehmet gelir. Çok güzel yazısı olan Mehmet ona güzel bir hatla yazdığı "Sultan Ahmet Han oğlu Osman Han" yazılı kâğıdı ona verir. Çoktan beri bu yazı ile meşgul olduğunu, bu yazının onun en güzel yazısı olmasını istediğini söyler. Osman ile Mehmet birlikte büyümüş olup birbirlerini çok severler. Osman'ın cenk oyunlarındaki başarısını gören Mehmet, ileride Osman'ın Fatih, Yavuz, Kanuni gibi bir padişah olacağını hayal etmiştir. Osman da aslında hep onlar gibi olmak istemektedir. Onlar gibi olmak için onlarınki gibi yenilmez bir orduya sahip olması gerektiğini, hâlbuki durmadan karşısına bazı engeller çıkartılmak istendiğini söyler ve elinde tuttuğu pusulayı ona verir. Mehmet şaşırır. "Demek ki kararın kesin. Dilerim

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Tanrı'dan beni hayatımdan nice mahrum ettiysen senin dahi ömrün ve saltanatın berbat olsun." der ve çağırılan cellâtle çıkar. Osman bozuk düzeni düzeltmeye böyle başlamış olmaktan çok üzgündür.(s. 23) Bütün eserlerde Osman'ın bu olaydan çok üzüntü duyduğu, hatta pişman olduğu verilmiştir.

Osman'ın tahta geçtiği yıl İstanbul'da görülen felaketler, onun uğursuzluğuna yorumlanmıştır. Sultan halkın nabzını tutmak, aksaklıkları görmek için cellâdıyla gezer. Kendisini halktan biri gibi göstermek istemektedir. Halk padişahını kendisinin üstünde ister. Sultanın kendisine benzemeye kalkarsa çabuk yüz göz olacaklarını düşünür. "Padişah sözünü geçirmelidir." diyen bir İstanbullunun boynuna cellâdının kemendi geçince İstanbullu Sultan'a, "Yani şimdi sen bizden misin?" diye sorar. Onun kendilerinden olmadığını, olamayacağını hatırlatır.

Şeyhülislâm Esat Efendi'nin kızı Akile, Osman'ın çocukluk arkadaşıdır. Esat Efendi'nin konağına tek başına gelen Sultan Osman'ı Akile karşılar. Onunla geçmişten konuşur, şiirden bahsediler. Osman gibi Akile de şiir yazar ve güzel şiir okur. Osman, "Bütün şairlerimiz yaşanan Türkçeyle ve Türk edasıyla yazınca, ancak o zaman bulmaya başlayacağız kendimizi." diye düşünmektedir. Osman, Akile'ye "Eşim olarak saraya gelir misin?" diye evlenmeyi teklif eder. "Tek nikâhlı eşim olacak. Harem hayatına son vereceğim artık sarayda ve ülkemde. Bundan böyle her erkek tek kadınla evlenebilecek." der. Akile yılların geleneğini nasıl yıkaçağını sorunca kendisine çok güvenen ve "Sen evet de, bir günde yıkıp yok ederim ben." diyen Osman, "Tek karım olacak o da sen." diye söz verir. Sarayın dışından hanedana gelin gelmesi ve sultana nikâh yapılması gelenekten değildir ama Osman bu geleneğe karşı çıkar. Akile'yi eş olarak seçmiştir. Ömer Efendi aracılığa sıradan bir Osman olarak geldiği konakta Esat Efendi'den kızını isterler. Esat Efendi, geleneklere aykırı, dese de kızıyla konuştuğundan sonra bu evliliği kabul eder. Sevinmiş ve şaşırmıştır. Çünkü hanedana akraba aileler türemesi hanedan için son derecede sakıncalıdır. Osman'ın kararlı olduğunu görünce de razı olur ve hemen o gün nikâhlarını kıyar. Ömer Efendi, köklü ve yaygın bir geleneği bir kalemde ortadan kaldırmadan yanadır ama Esat Efendi, halkın buna ne diyeceğini, sorar. Osman halkına kendisinin önderlik ede-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

ceğini söyler. "Ben nasıl yaşarsam öyle yaşatacağım onları." demektedir.(s. 40)

Osman'ın her hali halka ters gelmektedir. Erkekler tek eşle yetinmeden yana değildirlen. Padişahın saray dışından evlenmesini ülkenin geleneklerine aykırı bulurlar.(s. 42) O bir kul gibi yaşamak arzusunda olduğunu söyleyince Esat Efendi ona "Padişah hiçbir zaman padişahlığını unutmamalı ve karşısındakine de unutturmamalı. Kulluk kalktı mı padişahlık da kalkar." diye tavsiyede bulunur.

Ömer Efendi'ye göre asker, hazine, adalet bozulmuş, memleket göz göre göre elden gitmektedir. Sonunda Bizans'a dönmüştür ülke. Şimdi onu yeniden fethetmek gerekmektedir. Anadolu isyanları devleti yıpratmıştır. Canı yanan Anadolu biraz homurdansa Celâli isyanları deyip üstüne yüklenilmektedir. Anadolu'nun doğurduğu bu devlet onun gücüyle beslenip serpilmiştir ama genişleyip büyüdükçe ondan uzaklaşmıştır. Vaktiyle Bizans onu ihmal etmiş ama Bizans bitmiştir. Anadolu'ya gönderilenler orayı kasıp kavurmada, İstanbul'un düzene soksun, diye oraya gönderdiği kişi çok geçmeden oranın yeni bir eşkiyası olmaktadır.

Osman, hocası ile konuşurken Edirne müftüsünün padişahın fermanı olmadan bostancı başını azlettiği haberi gelir. Osman, suçlu değilse görevine iade edilsin, Edirne Müftüsü görevinden alınsın, der. Ömer Efendi, müftünün oğlu olduğunu söyler. Osman için bu sadece Edirne müftüsüdür. "Devlet işlerinde ancak devlet kayırılır." der. Hocasına bu sözün kendisine ait olduğunu söyler.

Arpalığı elinden alınan bazı bilgin çelebiler bunların kendilerine geri verilmesini dilemeye gelirler. Onlara "Bu padişah kimseye arpalık verme niyetinde değil." diye haber gönderir. Esat Efendi bilginlere ödenen paranın kısılmasının hoş karşılanmayacağını söyler. Atalarının bilginleri kayırdığını ama onların da devleti kayırdığını, bugünkülerin devletin yıkımını hazırlayanlara alet olmakta, biraz sıkıştılar mı en sunturlu ihanetler için fetva vermektedirler. "Uygun görülen çok bile bunlara, hocamla böyle kararlaştırdık." deyince Esat Efendi, bunun şeyhülislâmın görevi ol-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

duğunu hatırlatır. “Pederimin yükü hafiflemiş oluyor bence.” der. (s. 52)

Osman ağır kavukların yerine Türkistanlıların giydiği hafif kavuklar giyilmesini ister. “Güzel ve kıvrak olmayan kıyafetler atılsın, hem de israf bitsin. Gereksiz ağırlıklardan kurtulalım, hız kazanalım.” der. Bunun öncülüğünü de kendisi yapacaktır.(s. 53)

Süleyman Ağa, Sultan’a gelerek Şeyhülislâmlıkta gözü olan Rumeli kazaskerinin Sultan’a armağan olarak cariyeler gönderdiğini, onları görmesini ister. “Harem hayatına son verdik ya ağa, başgöz edip savılsınlar.” der. Onlardan birinin cihana bedel olduğunu, hiç olmazsa bir kere görmesini, yoksa günah işleyeceğini söyleyen ağayı Sultan kıramaz. Eşi babasının evinde olduğu için odasına göndermesini söyler. Nevhayal çok güzeldir. Onu kucaklarken Süleyman Ağa, Akile’nin geldiğini haber verir. Akile içerdeki kokudan biri olduğunu anlar. Bir başkası yerini aldığını söyleyerek sitem eder. Osman onun tek sevdiği kadını olduğunu, hanedan geleneklerine göre çocuk sahibi olmak arzusunu belirtir. Akile, her geleneği yıkmaya çalışanın geleneğe bahsetmesine şaşırıldığını, çocuklarının yaşamamasına kendisinin de üzülüğünü, belki bundan sonra doğacakların yaşayacağını, haremi olmayacağına, tek eşi kendisinin olacağına söz verdiğini ve kendisini buna alıştırdığını söyler. Onun hem halka hem de kendisine karşı tutarlı olmasını ister. Eşine bir sultan gibi davranan Akile odasına çekilir.

Lehistan seferinden dönmüştür. Asker hiçbir başarı gösterememiş, savaş sonrası İstanbul’a döndükten sonra Hotin’in anlaşma ile bize verilmesi sağlanmıştır. Osman’ın olmak istediği atalarının zaferleri yanında bu bir mağlubiyettir. Halbuki tarihî kaynaklarda Osman’ının zafer alayı ile İstanbul’a girdiği ve her yere fetihnameler gönderdiği belirtilmektedir.³⁹

Osman cellâdıyla tebdili kıyafet gezerken orta oyuncu yeniçeri ve sipahilerin Lehistan seferini anlattığını görür. Onları seyrederek. Çok başarılıdırlar. Onlara bir kese atarken, askerliklerini ihmal etmelerine de ilgisiz kalmayacağını söyler. Cellât kemendini uzatır. Bir yeniçeri, “Padişahım, yeniçeri yasasına göre bir yeniçeriyi ancak kendi subayı cezalandırabilir ve herkes önünde olmaz.”

³⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 132.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

deyince Osman, "Ben padişah olarak birinci yeniçeriyim ve bu devlete bağlı bütün askerlerin başıyım." der. Yeniçeri, en çok onun yasalara uyması gerektiğini söyleyince, "Yasaya göre yeniçeriler kışlarından dışarı çıkmazlar, askerlik dışında hiçbir işle uğraşmazlar, boş vakitlerini savaş eğitimiyle geçirirler. Kendi yasasına uymayan asker, o yasanın sağladığı bütün hakları kaybeder. Ben bu devleti kiminle ayakta tutacağım? Son savaşınız bir ortaoyunuydu sayenizde. Düşmanı bir hayli eğlendirdik." der. Hemen kışlarına dönmelerini ister. "Bir daha görev dışı işlerde görürsem, kışlanızın duvarlarına asarım." diye tehdit eder.

Nevhayal, Akile Hanım'ın cariyesi olmuştur. Nevhayal'in Osman ile ilişkisini bilen Valide Sultan, Topkapı Sarayı'nda kendi adına çalışmasını, sarayda olup bitenleri kendilerine iletmesini tembihlemiştir. Sultan Mustafa padişah olur olmaz kendisini sultan eşi yapacağını söyleyerek onu kandırmıştır.

Davut da sipahi ve yeniçerilerden kendilerine rüşvetle taraftar bulmuştur. Onlara Sultan Osman'ın kendilerini sevmediğini anladıklarını, padişahlarının kim olması gerektiğini düşünmelerini ister. "Devlet sizsiniz, hakkınızı koruyun." der.(s. 83)

Ömer Efendi, Anadolu'ya varır, onunla birleşebilirsek zaman, mekân, can bizim, birleşemezsek halimiz yaman." diye Sultan'ı tahrik etmektedir.

Osman'ı görmeye kalabalık bir bilginler topluluğu gelmiş, Hotin zaferinden dolayı sultanı kutlamak istediklerini bildirmişlerdir. Osman, "Seferden eli boş döndük. Hotin de biz döndükten sonra teslim oldu. Kötü savaştık. Atalarımın ülkeler fetheden zaferleri yanında yenilgi sayılır benimki. Buna zafer denmez." deyince Süleyman Ağa, bilginlerin bunu büyük başarı saydığını, onu en büyük bayramlarımızdan biri olsun dediklerini söyler. "Bu benim milletim ne bayram delisidir. Bayram olmayan gün kalmayacak bu gidişle" diye öfkelenir ve padişahın sadece yılda bir gün tebrik kabul edeceğini söyle." der."(s. 96-97)

Padişah hacca gidecektir. Beraberinde götürcekleri, İstanbul'da kalacakları belirler. Dilâver Paşa kendisine karşı olan binlerce askerin taht şehrinde, devletin merkezinde kalmasının doğru

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

olmadığını düşünür ama Sultan onlara güvenmediğini söyler. “Padişah neredeyse devlet orada olur, gerekirse Anadolu’da bir şehir devlet merkezi yapılabilir.” der. Dilaver Paşa arkada kalanların kazan kaldırıp padişahı bile değiştirebileceklerini söyler. Deli bir adamı tekrar tahta oturtacak kadar sapıtmayacaklarını, diğer şehzadelerin de çok küçük olduğunu düşündüğünden bun pek önemsemez. Osman, Hicaz’dan dönerken Anadolu’da kalıp oradaki Türkmenlerden yeni bir ordu kuracağını, bununla kazanlarını başlarına geçireceğini söyler. Ömer Efendi, Şeyhülislâm’ın bu sefere razı olmadığını, yeniçerilerin ondan fetva alabileceklerini, sefere çıkmadan Şeyhülislâm’ın değiştirilmesini isteyen Ömer Efendi’ye “Kızını sever, karımın babasıdır.” diye ihtimal vermez. “Damadınız olduğunu unutmak zorunda kalabilir.” deyince Osman hocasına, “Siz olur musunuz?” diye sorar. Askerin kendisinden şüphelendiği, Rumeli kazaskerinin olabileceğini söyler ama şimdi uzaktadır. Osman, onun gelmesi zaman alır, diye vazgeçer. Osman hemen yola çıkmak istemektedir. Dilâver Paşa, tedbiri akla yoldaş etmenin iyi olacağını söyler. Osman bir düş görmüştür. Ermiş bir kişi olarak bilinen Üsküdar Şeyhi Aziz Mahmut Hudaî, bu düşü kopacak fitnenin habercisidir, diye yorar. Ömer Efendi, herkesin yorumunun farklı olabilir diye Osman’ı teselli eder. Hemen yola çıkılmasını ister.

Anadolu’daki halk İstanbul’a gelmektedir. Köylüler yetiştirdiği ürünün elinden alınmasından şikâyetçidir. Mahsullerini dağ padişahları kaldırmaktadır. Bir yeniçeri, “Siz böyle pısrık kaldıkça elbette yolarlar sizi.” deyince bizi koruyan yok, devlet nerde, diye sorarlar. Anadolu yaşanır durumda değildir. Padişah hiç oralara gitmemiştir. Tebdil gezen Osman bu köylülere, sizi yerinizden yurduzdan edenlere padişah dünyayı dar edecek. Elinden geleni yapacak diye onların mallarının başına dönmesini söyler. Padişah bu sefer kendisi de gelecek deyince köylüler o bize gelmez, bir adamını gönderir. O da bize geldiğinde padişahı da unuttur, Allah’ı da der.

Ortalık iyice karışmıştır. Esat Efendi tedbir alınmazsa işlerin iyice çığırından çıkacağını söyler. “Genç padişah yaradılıştan pek ateşli olduğundan onu aşırı düşüncelerle büsbütün alevlendirip söndürülmesi güç bir yangına yol açmayın.” diye Ömer Efendi’yi uyarır. Bu düşüncelerin hocası, aynı zamanda kendisinin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

babası Saadettin Efendi'nin düşünceleri olduğunu söyleyen Ömer Efendi, "Bunu padişaha aşlamakla hocama borcumu ödüyorum." der. (s. 111) "Her adımın nereye gideceği inceden inceye hesaplanmalı." diyen Esat Efendi, ondan padişahı hac seferinden vazgeçirmesini ister. Osman, Esat Efendi'ye, kendisine ve makamının güçlü yetkilerine bel bağlayıp bağlayamayacağını sorar. O yetkileri benden alıp hocanıza verdiniz. Ömer Efendi çeşitli durumlarda fetva vermektedir, diye kırıncılığını dile getirir. Osman, "Bu devletin şeyhülislâmı sizsiniz ve devlete hizmet boynunuzun borcudur." der. O sırada dışarıdan gürültüler gelir. Kazan kaldırılmıştır.

Bundan sonra gelişen olaylar gerçeklere uygun verilmiştir. İsyancıların kendilerinden istediği kişileri vermeyen Osman'a ulu atalarının bile böyle istekleri yerine getirdiğini söyleyen bilgine "Ayıp etmişler. Onlar biraz direnmeyi göze alsalardı, şimdi bu duruma düşmezdim." der. Bilinen olayların devamında Osman hocasına, "Bağışlayın beni, benden sonra geleceklerden biri belki benden daha yeterli çıkar." deyince Ömer Efendi, "İnsanlığın üstün bir anlayışa yükselmesi ancak büyük birinin batmasıyla olur bazen. Bu ölüm halkın gecesine Tanrı'nın uzattığı bilinç ufuklarını genişleten bir meşaledir." der. Yazar, gelecek güzel günlere bu ölümlerin bir ışık olacağı mesajını verir.

Asilere, mecnun birinin padişah olamayacağını, pişman olacaklarını söyleyen Esat Efendi, "Sultan Osman size ne yaptı da istemiyorsunuz? Tahttan indirilmesi için fetva yoktur." der. Bir sipahi "Bir fetva da bunun için yazın, bir sebep uydururun." der. Sultan Mustafa çok garip davranmaktadır. Yeniçeriler buna şaşırır ama Valide Sultan onun erdiği, bunun Tanrı cezbisi olduğunu söyler. Sultan Mustafa'nın hayatı tehlikededir diye kışlaya götürülür. Valide Sultan onu zor zapt etmektedir. Valide Sultan, sadrazam yaptığı Davut Paşa'dan ne kadar altın varsa kullarına dağıtılmasını, isteyene istediği görevin verilmesini emreder. Davut Paşa bu asilerin ne verersen ver doymayacağını söyleyince durmadan akçe bastırmasını, oğlu tahta oturuncaya kadar isyancıların çaresine bakmasını ister.

Osman, yeniçeri ocağına gidip onlarla konuşmak istemektedir. Akile onların ayağına gitmelerini istemez. Sarayda onlarla

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

niye konuşmadığını sorar. Osman, "Bu alçalmayı göze alırım. Can kaygısıyla değil, bana emanet bu devlet için. Onlar beni zorladıkları için burada konuşamazdım. Devletin boyun eğmesi olurdu bu. Devletin boyun eğdiği ülkede ise herkesin boynu eğilmiş demektir. Şimdi ne de olsa kendi isteğimle gidiyorum onlarla konuşmaya." diyerek devletin onurunun, padişahın onurundan üstün olduğunu vurgular (s. 130)

Sultan Mustafa'nın garip hareketleri, konuşmaları, askerlerde pişmanlık yaratmıştır. Bir yeniçerinin boynunu pala ile kesmek isteyince askerler kaçırlar. Oradakilerin ilgisini dağıtmak için Valide Sultan sürekli altın saçtırır. O sırada Osman kışlaya gelir. Osman'ı gören Sultan Mustafa boynuna sarılarak hıçkırır. Osman onu sakinleştirmeye çalışır. Yeniçerilere bir yeniçeri olarak geldiğini, padişah yaptıkları bu zavallının hükmünün nasıl geçeceğini sorar. Askerlerin çoğu bağışlanmayı diler. Anlaşmak isterler. Bunu istemeyen biri, "Ne yapıyorsunuz. Dışarıdakiler fark ederse bizi parça parça eder." diye korkusunu dile getirir. "Bir padişahın göz göre canına kastetmek olur mu?" diye seslenenler olur. Osman, Davut'u göstererek onun ne kadar kötü olduğunu anlatır. Hatalarını gençliğine ve acemiliğine vermelerini ister. Davut onu karalamak için onun yaptıkları şeyleri şöyle sıralar:

"Öz halkım anlamıyor diye Kuran'ın dilini, Tanrı'yı Türkçe konuşturmalıyız.' diyen kimdi? Bu sözleri söyleyen dinsiz, zındık, kâfirdir. 'Peygamberlerin koyduğu yasalar ancak kendi çağında, kendi toplumunda geçer akçedir.' diyen kimdi? 'Kendi yasalarını yaratmayan bir toplum hiçbir zaman kendi hayatını yaşayamaz.' diyen kimdi? 'Ulusun bu köhnemiş yasalarını toptan kaldıracığım. Ben biçim vereceğim bugünün hayatına' diyen kimdi? Ya o kılık kıyafet sevdasına ne buyrulur? 'Hafif giyinmeli bundan böyle.' diyerek az hafiflik etmediniz hani? Ya sokakta adam boğdurmalar? Hele asker düşmanlığı?" (s. 142)

Diğerleri:

"Meyhaneleri basmak olur muydu Osman Çelebi? Yeniçerileri taş gemilerine doldurup denize boşaltmak kimin marifetiydi?" diye Osman'a sataşırlar.

Davut asileri "Tekrar padişah olursa canınıza okuyacak. Bu işte beraber değil miyiz ağalar?" diye ortalığı kızıştırır. Valide

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Sultan "Bu yılan sağ kaldıkça ne bize hayat var ne size ağalar!" sözü üzerine cellât elindeki kemendi Osman'ın boynuna geçirmeye çalışır. Sipahilerden bazısı "Sakin ha! Canı bize emanettir, kanı kutsaldır." diye itiraz eder. Osman, Davut için yaptıklarını sayar. Suçunu iki kez affettiğini, hanedandandır diye vezir yaptığını söyler. Davut o halde suç işlediğini, suçlu olduğunu söyler. Ortalık daha fazla karışmadan Davut oradakilere, "Sultanumuzun buyruğudur: 'Sevgili yeğenim Sultan Osman bundan sonra Yedikule'de ağırlansın.'" diye seslenir.

Davut, orada daha güven altında olursunuz, der ve cellâtle Osman'ı götürür. Davut'a, "Gel bu işten vazgeç Davut!" dediyse de Sultan Osman söz geçiremez.

Davut cellâtları Osman'ın hücrelerine sokar. Osman'a üçü beşi saldırır ama onu öldürmeyi başaramazlar. Daha çok kişi çağrılır. Birinin omzuna vurduğu balta ile yere düşen Osman, cellâtlara boyun eğer. Osman'ın cellâdı çıkarken kemendi Davut'un önüne bırakır. Gün ağarmak üzere zindana gelen sipahiler ve yeniçeriler dehşet içinde kalırlar. Bir yeniçeri Davut'un önündeki kemendi cellâda göstererek onu Davut'un boynuna geçirmesini söyler. Hücreyi gösteren bir sipahi onun da aynı yerde boğulmasını ister.

Bu eserde yazar, Genç Osman'ın düşüncelerine daha fazla yer vermiştir. Diğer iki eserde yer almayan bazı yorumlar ile bilinen bir olay değişik açılardan değerlendirilmiştir. Genç Osman şairdir. Akile Hanım da şairdir ve güzel şiir okur. Osman, bütün şairlerin yaşanan Türkçe ile şiir yazması halinde şiirimizin güzelleşeceğini söyler. Çok aceleci olan şairi yönlendiren Ömer Efendi burada tedbirli değildir. Kendi oğlu suç işlediğinde oğlu diye affedilmesini ister. Osman, kendisine dokunulduğunda adaleti unutan hocasını uyarır. Kendisinin bile hocası karşısında hata yapmaktan korktuğunu söyler. Bu eserde ilim adamları diğer eserlerde olduğu gibi askerin temsilcisi değildir, kendi arpalıkları kesildiği için Sultan'ı görmeye gelmişlerdir. Osman'ın kıyafet değişikliği istemesinin sebebi, eski kıyafetlerin pratik, ekonomik olmamasına bağlıdır. İlk kez bu eserde kadın hakları üzerinde durulur. Sultan'ın tek eşle evlilik arzusunu erkekler doğru bulmamış, kadınların çabuk

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

yıprandığından söz etmişlerdir. Yazar bu konunun kadınlar açısından da değerlendirilmesinin gereğinden söz eder. Nevhayal, padişah aleyhine Valide Sultan tarafından casusluk yapması için kandırılmıştır. Geleneklere, törelere pek aldırmayan Osman, Osmanlı törelerini ileri sürerek Nevhayal'den çocuk istediğini eşi Akile'ye söyler. Akile daha evvel verdiği sözleri ona hatırlatarak bu isteğine karşı çıkar. Onun kendisine ve halkına verdiği söze sadık kalmasını ister. Yazar, sultan bile olsa kadın karşısında erkeklerin zayıf kaldığına işaret eder. Osman kendine çok güvenir, yenilikleri gerekirse tek başına yapacağını söyler. Bunun bir ekip işi olduğunu düşünememekte, heyecanlı bir tavır sergilemektedir. Yazar bu eserde, birilerinin ölümü gelecek için bazen gerekli olabiliyor, diye bundan sonraki padişahların bu olaydan ders aldıklarını vurgular. Osman'a istedikleri kişilerin kellesini vermesini isteyen ilim adamı, bunun daha önce ataları tarafından da yapıldığını söyler. Osman'a göre onlar böyle davranmasaydı, şimdi bu durumda kalmazdık diye bu hatayı tekrar etmeyeceğini, bunun atalarının kusuru olduğunu söyler.

Bu eserde Anadolu'nun durumu, padişahların ve devlet adamlarının şimdiye kadar Anadolu'ya nasıl baktığı üzerinde de durulur. Anadolu'nun içinde bulunduğu kötü durumun nedeni İstanbul'dur. Ancak yavaş yavaş Anadolu da uyanmaktadır. Buradaki olaylar daha çok ekonomi ve adalet sistemindeki bozukluğa dayandırılmıştır. "Herkes haram lokmasının hesabını verecek!" diyen Osman, aslında çok büyük bir iş açar başına. Batıl inançlara kulak asmayan Osman, laik bir düşünceye sahiptir. Onun sözleri cahil insanlar tarafından kasıtlı olarak yanlış yorumlanır.

Bu eserde Osman'ın cenk oyunlarında, kardeşi Şehzade Mehmet'in de güzel yazı ve Arapça'da çok başarılı olduğu vurgulanır. Osman, cihangir olmak arzusu ile atalarını taklit etmeye çalışsa da onların sahip olduğu güçlü ordunun kendisinde bulunmadığını bildiği için ıslahata askerden başlar. Bu eserde askerin talim kabul etmeyen, askerlik dışında başka işlerle uğraşan aşırı kendine güvenen, zoru görünce de arkasına bakmadan geri dönen kişiler olduğu vurgulanmıştır. İyi değerlendirilemeyen Osman, toyluğundan kaybetmiş, çevresinde ona doğru yolu gösteren kimse olmadığı için başarısız olmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

SONUÇ

Tarihî tiyatrolar Türk tiyatro tarihinde önemli bir yer tutar. Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yazılan tarihî tiyatroların hepsinin de yazılış nedenleri birbirinden farklı olmuştur. Tarihi konu olarak alma, en çok kimlik sorunun yaşandığı yıllarda olmuştur. Millî kimliğin oluşmasında ve yayılmasında tarihî tiyatronun önemli bir işlevi olmuştur.

Pek çok oyun yazarımızın tarihi önemli bir kaynak görmesi ile bugün Türk tarihinin pek çok olay ve şahsiyeti tarihî oyunlarımızda işlenmektedir. Özellikle son yıllarda bu durum daha da artmıştır. Genç Osman olayını oyunlarına konu alan üç yazar tespit edilmiş olup bu eserlerin üçü de aynı adı taşımaktadır: *Genç Osman*.

Bütün yazarlar aşağı yukarı Genç Osman'ın ülkesini ve halkını çağdaş seviyeye getirmek için çok hevesli olduğunda birleşirler. Genç Osman idealisttir ve onun fikirleri çağına göre ileri de recededir. Ekonomi ve adaletin başarı ile uygulanmadığı ülkelerde karışıklıklar olacağı muhakkaktır. Yüzyılların kökleşmiş geleneklerinin iyi bir kadroya sahip olmadan ortadan kaldırmanın zorluğu ve bu yüzden tecrübesiz, yalnız bir padişahın bunu başaramadığı vurgulanır. Osmanlı tarihinde ciddî bir kurum olan ilmiye sınıfı ile ocakların bozulmasının imparatorluğu çöküşe götüren en büyük neden olduğu görülmektedir. Yazarlarımızın üçü de tarihî kaynaklara bağlı kalmış olup eserlerinde Genç Osman vakasından kendilerince en önemli olayları alarak vermek istedikleri mesaja uygun bir kurgu yapmışlardır. Her yazarın öncelik olayı, olaylar arası sebep-sonuç ilişkisi birbirinden farklı olduğu görülmektedir.

Eserlerdeki tarihî kişiler, mekân ve zaman tarihî olaylarla aynıdır. Birinci eserde küçük olduğu için gönlünce davranan Osman'ın etrafında en yakınları bile onu tuzağa düşürmek istemiştir. Bu eserde Osmanlının çökme nedenlerini yazar, ulema ve askerinin bozulması ile hasta ve çocuk yaşta tahta çıkan sultanlara ve onları kendi menfaatlerine göre yönlendiren hocalar, lalalar ve annelere bağlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

Büyükarkın, Osman'ı çok heyecanlı, aceleci özelliğinden dolayı düşünmeden kararlar alması ve bunu herkese ulu orta yaymasının kendisini zor duruma soktuğuna işaret eder. Osman herkesi karşısına aldığı için yalnız kalmıştır.

Oflazoğlu, Osman'ın hayat hikâyesinin gelecek nesiller tarafından örnek olmasını isterken, bazı felâketlerden bile hayır çıkar, demektedir. Eserde daha çok Osman'ın psikolojisi üzerinde durulmuştur. Onun insanî yanı, zaafı da verilmiştir. Devlet onuruna çok düşkün, sorumluluk sahibi Osman, canı pahasına da olsa yanındaki kişileri isyancıların isteklerine boyun eğmiş olmamak için vermez. Anadolu'nun Türk devletinin temeli olduğu, onun İstanbul tarafından yıllarca kendi kaderine terk edildiği, onun ihmalinin büyük olaylara sebep olacağı üzerinde de duran yazar, ona yaklaşmaya çalışan kişiye sultan da olsa devrin müsaade etmediğine işaret eder. Anadolu'dan gelen köylüler, Sultan Osman ile konuşmak ister ama Osman, çevresinin onları rahat bırakmayacağını söyler. Millî gelirin eşit paylaşılması, adaletsizlik ile halkın batıl inançlarının güzel şeylerin olmasında engel olduğu görüşü verilmiştir. Oflazoğlu, eserinde her günü bayram yapmaya çalışan zihniyete ve her şeyi bahane ederek makam sahiplerini tebriğe gelen ve böylece onları çalışmaktan alıkoyan günümüz insanına da mesaj vermektedir. Bu eserde payitahtın Anadolu'da bir yer olmasına da sultanın sıcak baktığı, diğer iki eserde Mısır ve Şam askerinin iyi olduğu vurgulanmasına rağmen bu eserde Osman, Anadolu insanından bir ordu kurmayı hayal etmektedir.

Bir kişinin -sultan bile olsa- yalnız başına hiçbir şey yapamayacağı görülmektedir. Yazarlar konuşmalarda yaşanan Türkçeye yer vermişlerdir. Bütün eserlerde tarihî kahramanlar aynıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

KAYNAKÇA

- AKI Niyazi, Türk Tiyatro Edebiyat Tarihi I, Dergâh Yayınları, İstanbul 1989
- AKÜN Ö. Faruk, "Abdülhak Hâmid'in Merkad-ı Fâtih'i Ziyaret Manzumesi ve İçindeki Görüşler", Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.VII, 15 Şubat 1956, s. 60-104
- AND Metin, "Türk Tiyatrosunda Tarihî Oyunlar ve Bunların Yazılış Gerekçeleri", 7. Uluslararası Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1970, s. 768-773
- AND Metin, Şair Evlenmesinden Önceki İlk Türkçe Oyunlar, İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1983
- ASENA Orhan, "Tarihten Sahneye", Devlet Tiyatrosu Dergisi, 9 Ekim, 1953, s. 2
- BİRİNCİ Necat, "Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Tarih Duygusu", Edebiyat Üzerine İncelemeler, Kitabevi 147, İstanbul, 2000, s. 163-172
- BİRİNCİ Necat, "Ruşen Eşref'in Millî Mücadele Yazılarında Tarihî Muhteva", Edebiyat Üzerine İncelemeler, Kitabevi 147, İstanbul, 2000, s. 297-305
- BUTTANRI Müzeyyen, Türk Edebiyatında Tarihî Tiyatro (Başlangıçtan 1950'ye Kadar), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, 2002
- BÜYÜKARKIN Bekir, Genç Osman, 1973 (Eser metni Devlet Tiyatrolarından temin edilmiştir.)
- DANIŞMENT İsmail Hakkı, İzahlı Osmanlı Kronolojisi, C. III, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1972
- ENGİNÜN İnci, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001
- KARADAĞ Nurhan, Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951), Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*

- NUTKU Hülya, Tarihsel Dram ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Tarihsel Dram Modelleri, C: I, Devlet Tiyatroları İç Eğitim Dizisi, No: A-30.
- NUTKU Özdemir, Tiyatro ve Yazar, Gim Yayınları, Ankara,1960
- OFLAZOĞLU Turan, Genç Osman, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994, 149s.
- SEVENGİL Refik Ahmet, Tanzimat Tiyatrosu, MEB. Yayınları, İstanbul, 1968
- ŞİRİN İbrahim, "Kollektif İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman", Türk Romanı, Türk Yurdu, C. 20, Sayı:153-154, Mayıs-Haziran 2000, s. 170-178
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, I. Baskı, C. II, YKY, İstanbul, 2001
- TAYDAŞ Nihat, Reşat Nuri Güntekin'in Oyun Yazarlığı, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000
- TEKEREK Nurhan, Cumhuriyet Döneminde Adana'da Batı Tarzı Tiyatro Yaşamı (1923-1990), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997
- TURAL Sadık, Zamanın Elinden Tutmak, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1982
- UĞURCAN Sema, Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Eserlerinde Tarih, Akademi Kitabevi, İzmir, 2002
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "II. Osman'ın Hükümdarlığı ve Âkıbeti", Osmanlı Tarihi, C. III, I. Kısım, s. 127-147
- YALÇIN Alemdar, İkinci Meşrutiyette Tiyatro Edebiyat Tarihi, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1985.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4 / 1-II Winter 2009*